

Menningarminjar í Bessastaðahreppi

Andrea Harðardóttir og Sædís Gunnarsdóttir

Fornleifastofnun Íslands

FS226-03211

Reykjavík 2004

© Fornleifastofnun Íslands 2003
Bárugötu 3
101 Reykjavík
Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is
Heimasíða: www.instarch.is

Efnisyfirlit

1.	Inngangur	4
1.1.	Um fornleifaskráningu	4
1.2	Um svæðisskráningu	7
2.	Ágrip af byggðasögu Bessastaðahrepps	9
2.1.	Jarðir í Bessastaðasókn	11
3.	Fornleifaskrá	18
GK-193	Hlið	18
GK-194	Mölshús	24
GK-195	Skógtjörn	25
GK-196	Svalbarði	28
GK-197	Brekka	29
GK-198	Haugshús	32
GK-199	Sviðholt	33
GK-200	Litlibær	38
GK-201	Hákot	39
GK-202	Gesthús	40
GK-203	Bakkakot	41
GK-204	Deild (Tröð)	41
GK-205	Báruhaugseyri	42
GK-206	Landakot	42
GK-207	Kasthús	43
GK-208	Akrakot	43
GK-209	Breiðabólsstaður	44
GK-210	Eyvindarstaðir	45
GK-211	Lambhús	50
GK-212	Bessastaðir	50
4.	Helstu tegundir minja og ástand þeirra	55
	Bæjarstæði og bæjarhólar	56
	Útihús	57
	Tún, garðar og akrar	57
	Búnaðarminjar	58
	Traðir og brunnar	58
	Útgerðarminjar	58
	Kirkja og legstaðir	58
	Vörður	59
	Vegir og leiðir	59
	Torfrista og móskurður	59
5.	Heimildaskrá	60

1. Inngangur

Á tímabilinu nóvember 2003 til janúar 2004 var unnin svæðisskráning fyrir þann hluta Álfthaneshrepps hins forna sem tilheyrir núverandi Bessastaðahreppi. Var þessi skráning gerð fyrir sveitafélagið af Fornleifastofnun Íslands. Skráningin var unnin af Andreu Harðardóttur sem einnig sá um ritun skýrslunnar. Sædís Gunnarsdóttir, fornleifafræðingur, hafði umsjón með verkinu og sá um frágang skýrslu.

Alls voru skráðar upplýsingar um 396 fornleifar í hreppnum, sumar kunnu þó að vera tvískráðar þar sem skörun var á milli örnefnaskráa. Gengið var útfrá jarðaskiptingu frá árinu 1847.

Orri Vésteinsson og Elín Ósk Hreiðarsdóttir hafa unnið aðalskráningu á nokkrum jörðum á svæðinu og mun hún fylgja með þessari skýrslu. Guðmundur Ólafsson fornleifafræðingur á Þjóðminjasafni Íslands vann fornleifaskráningu fyrir jarðirnar Breiðabólstað og Skógartjörn en ekki náðist að nýta sér þær í þessari skráningu því þær bárust ekki í tíma.

1.1. Um fornleifaskráningu

Hátt á önnur öld er liðin síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum og sér í lagi staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum síðan eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugunum og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning. Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmiskonar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta

gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna. Slík heimildakönnun er nauðsynlegur undirbúningur undir vettvangsathugun, en hún getur líka skilað sjálfstæðum niðurstöðum. Nægilegar heimildir eru til, til að gefa grófa mynd af fjölda, eðli og ástandi minja á ákveðnum svæðum og skipuleg heimildaúttekt í því skyni getur komið að gagni við skipulagsgerð jafnt sem minjavernd og rannsóknir. Af þessum ástæðum hefur Fornleifastofnun Íslands á undanförunum árum unnið að þróun aðferða við fornleifaskráningu sem fela í sér að skráningunni er skipt þrjú afmörkuð stig og eru þar höfð til viðmiðunar hin þrjú stig skipulagsvinnu;

- *svæðisskráning* - er gerð fyrir svæðisskipulagsgerð,
- *aðalskráning* fyrir aðalskipulagsgerð og
- *deiliskráning* fyrir deiliskipulagsgerð.

Svæðisskráning felst í öflun heimilda um fornleifar á viðkomandi skipulagssvæði og söfnun gagna sem gefa margvíslegar vísbendingar um menningarminjar. Markmið svæðisskráningar er að gefa heildaryfirlit um ástand og eðli menningarminja á skipulagssvæðinu, finna og skilgreina svæði og staði sem eru sérstaklega athyglisverðir eða í sérstakri hættu, og að vera undirbúningur undir aðalskráningu fornleifa. Aðalskráning felst í vettvangsvinnu og miðar að því að staðsetja og kortleggja einstaka minjastaði og lýsa þeim á skipulagðan hátt. Deiliskráning er síðan nákvæmari úttekt á litlu svæði og er unnin samhliða áætlanagerð um endanlega ráðstöfun jarðnæðis.

Að auki má minna á að mat á því hvað teljast markverðar fornleifar hefur lengst af tekið mið af sögu lands og þjóðar í heild. Minni gaumur hefur verið gefinn að sérkennum ákveðinna svæða og fornleifum sem eru markverðar í samhengi héraðssögu. Af þessum ástæðum er eðlilegt að fornleifaskráning sé unnin í nánú samstarfi við sveitarstjórnir og stofnanir þeirra, með hliðsjón af þörfum þeirra.

Hér á eftir verður gerð grein fyrir þeirri aðferðafræði sem liggur að baki svæðisskráningu fornleifa. Hér er þó greint stuttlega frá þeim skilgreiningum sem lagðar eru til grundvallar við fornleifaskráningu. Í 9. grein þjóðminjalaga er þessi skilgreining:

Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum og öskuhaugum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum,

naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;

b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;

c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;

d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;

e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;

f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;

g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum;

h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;

i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar,

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari víðu skilgreiningu hefur verið fylgt við gerð fornleifaskrárinnar og í anda hennar eru einnig skráðir staðir eins og orrustustaðir, skilgreinanlegir staðir þar sem atburðir, sem tengjast sögu og bókmenntum Íslands, hafa átt sér stað og staðir þar sem draugar eiga að hafa búið. Dæmi um staði sem eru ekki skráðir eru eyktamörk sem eru ekki manngerð og drangar sem kallaðir eru nátttröll, en það heiti virðist oftast vera tegundargreining á náttúrumyndunum frekar en að sagnir séu um að tröll hafi dagað uppi. Þar sem slíkar sagnir eru, eru þær auðvitað skráðar. Á hinn bóginn eru öll grettistök skráð og er þetta vitanlega umdeilanlegt og byggir fyrst og fremst á því að fyrirsjáanlegt sé að gagn megi hafa af upplýsingunum. Annarskonar upplýsingar sem átt gætu heima í menningarsögulegum gagnagrunni eru t.d. um staðsetningu engja og bithaga, nytjaskóga og veiðistaða. Söfnun slíkra upplýsinga krefst hinsvegar annarskonar gagna og öðruvísi aðferðafræði en skráning eiginlegra fornleifa og er mun viðráðanlegri á stigi aðalskráningar. Þar sem til eru upplýsingar um gróðurfar og búskaparskilyrði fyrir einstakar jarðir (t.d. í sóknarlýsingum og héraðssöguritum) er slíkum upplýsingum safnað á stigi svæðisskráningar.

Samkvæmt lögunum eru öll mannvirki eldri en 100 ára skilgreind sem fornleifar en við skráninguna er notuð aðeins víðari skilgreining. Allar byggingar úr torfi og grjóti eru skráðar sem og önnur mannvirki sem eru vitni um horfið verklag

eða tækni. Þar með geta talist elstu steypubyggingar, byggingar úr blönduðu efni (torf, grjót, timbur, steypa, bárujárn) og mannvirki eins og heimarafstöðvar, sundlaugar, upphlaðnir vegir frá því fyrir jarðýtuöld, fiskplön, áveituskurðir og hverskyns minjar aðrar sem tengjast umbreytingum í atvinnuvegum og lífsafkomu á fyrri hluta 20. aldar. Minjar sem tengjast einni heimstýrjöldinni, veru setuliðsins og framkvæmdum á vegum þess (vegir, flugvellir, braggahverfi, skotgrafir o.s.frv) eru einnig skráðar. Þær heimildir sem stuðst er við í svæðisskráningu geyma yfirlit mjög lítið af upplýsingum um nútímaminjar og er því ekki að vænta heildstæðs yfirlit um þær fyrr en á stigi aðalskráningar.

1.2 Um svæðisskráningu

Við hefðbundna fornleifaskráningu hefur fyrst og fremst verið leitast við að finna og staðsetja einstakar rústir sem sýnilegar eru á yfirborðinu. Ekki var reynt að grennslast fyrir um hvar fornleifar gætu leynst þó þær séu ekki sýnilegar á yfirborði, en ætla má að meginþorri minja á Íslandi sé hulinn sjónum. Til að ráða bót á þessu hefur Fornleifastofnun Íslands þróað aðferðir til að áætla staðsetningu menningarminja en það er mikilvægt bæði frá vísindalegu sjónarmiði og nauðsynlegt ef forðast á röskun minja við framkvæmdir. Annarsvegar er um að ræða leit að vísbendingum um staðsetningu einstakra menningarminja, einkum með stuðningi gamalla túnakorta og örnefnaskráa. Hinsvegar eru óbeinar vísbendingar um byggð og búsetu en með því að fá yfirlit um hvar byggð hefur verið má gera sér allgóða hugmynd um umfang og eðli menningarminja sem þeirri byggð hafa fylgt jafnvel þótt þeirra sjái ekki stað lengur. Við upphaf svæðisskráningar fornleifa er gert yfirlit um sögu byggðar, skilgreindar jarðir og takmörk þeirra og gert yfirlitskort um staði sem vitað er að búið var á. Helstu heimildir eru jarðabækur frá ýmsum tímum, sölubréf og landamerkjalyásingar. Þá er farið skipulega yfir vísbendingar um menningarminjar á hverjum stað, þ.e. túnakort og örnefnaskrár. Að því loknu er leitað í beinum heimildum um fornleifar þ.e. eiginlegum fornleifaskýrslum.

Notagildi svæðisskráningar eru ákveðin takmörk sett og hún getur aldrei komið í staðin fyrir vettvangskonnnun (aðalskráningu). Í fyrsta lagi takmarkast svæðisskráning við þá flokka heimilda sem eru aðgengilegastir og gefa heildstæðasta mynd af menningarminjum á viðkomandi svæði. Er þar um að ræða jarðabækur, fornleifaskýrslur, örnefnaskrár og túnakort. Aðrar heimildir eins og t.d. ævisögur eða

ferðasögur, sem oft geyma nákvæmar upplýsingar um húsaskipan og staðsetningu mannvirkja á 19. öld, eru ekki rannsakaðar skipulega á stigi svæðisskráningar þar sem nákvæmni og fjöldi slíkra upplýsinga er tilviljanakenndur og erfitt að hafa upp á þeim þegar stór svæði eru könnuð. Heimildir af þessu tagi eru hinsvegar kannaðar á stigi aðalskráningar. Í öðru lagi getur svæðisskráning ekki gefið nákvæmar upplýsingar um staðsetningu allra minjastaða og í þriðja lagi er ekki hægt að segja til um ástand eða afdrif allra minjastaða á grunni svæðisskráningar. Nákvæmra upplýsinga um þessi atriði er ekki hægt að afla nema með vettvangsathugun, en á grunni svæðisskráningar má hinsvegar gefa grófa mynd af dreifingu og ástandi fornleifa á skráningarsvæðinu.

Helstu flokkar heimilda sem við er stuðst við svæðisskráningu fornleifa eru jarðabækur, túnakort, örnefnaskrár og fornleifaskýrslur:

- *Jarðabækur.* Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er helsta og ítarlegasta verk sinnar tegundar og grundvallarheimildarrit um sögu byggðar á Íslandi og var hún tekin saman árið 1703 í Álftaneshreppi þar að auki má nefna Jarðatal Johnsens frá 1847 og síðan II. bindið í ritröðinni Sunnlenskar byggðir. Saman gefa þessi rit allgóða mynd um dreifingu byggðar á skráningarsvæðinu. Með því að bera jarðabækurnar saman við jarða- og landamerkjaskjöl fæst einnig gróf mynd af þróun byggðar, skiptingu jarða og breytingum á eignarhaldsfyrirkomulagi. Þessar heimildir geta að jafnaði ekki um einstaka minjastaði, aðra en bæjarstaði og stöku sinnum selstöður, en heildstæðar upplýsingar um dreifingu byggðar eru grundvöllur fyrir túlkun flestra annarra minja, þ.e. þeirra sem orðið hafa til í sambandi við landbúnað, en það er þorri allra fornleifa.
- *Túnakort.* Um 1920 voru gerðir uppdrættir í mælikvarðanum 1:2000 af túnum svo til allra jarða á Íslandi. Kortin eru allmisjöfn að gerð enda eftir mismunandi mælingamenn. Öll sýna þau þó mörk túnanna og langoftast er staðsetning bæjarhúsa og útihúsa innan þeirra sýnd, en yfirleitt engin hús utan túns. Einnig er ritað á kortin hversu stór túnin voru í fermetrum og/eða dagsláttum, hversu stór hluti þeirra var þýfður þegar mælt var og hversu stórir matjurtagarðar voru. Túnakortin í Bessastaðahreppi, Álftaneshreppi hinum forna voru gerð árið 1917.
- *Örnefnaskrár.* Söfnun og skráning örnefna hófst á seinni hluta 19. aldar og þá fyrst og fremst í samhengi við skýringar fornrita. Það var hinsvegar ekki fyrir

en eftir 1920 að skipuleg skráning allra örnefna á einstökum jörðum hófst að marki. Örnefnaskráning varð síðan eitt af aðalverkefnum Þjóðminjasafnsins en örnefnasafnið er nú í umsjá Örnefnastofnunar Íslands. Örnefnaskrár eru stærsta og heildstæðasta safn upplýsinga um fornminjar sem völ er á, en helstu gallar þeirra eru, að ekki er hægt að treysta því að fullt samræmi sé á milli skráa, þar sem þær eru samdar af ólíku fólki á ólíkum tímum og höfundar þeirra eru oft of staðkunnugir þannig að lýsingar á landslagi verið illskiljanlegar þeim sem ekki þekkja til. Sjaldgæft er að fornleifum sé lýst að marki í örnefnaskrá, heldur er langoftast aðeins getið um þær í framhjáhlaupi eða til skýringar. Örnefnaskrárnar yfir Bessastaðahrepp voru yfirleitt rýrar og lýsingar á minjum og örnefnum fremur óskýrar. Oft á tíðum sköruðust upplýsingar, þ.e. einstaka minjar voru skráðar á fleiri en eina jörð.

Það má því segja að jarðabækur og skyldar heimildir gefi rammann utan um skráningu menningarminja, en þorri upplýsinga um einstaka staði kemur úr örnefnaskrá og af túnakortum. Á svæðum þar sem aðalskráning (vettvangsathugun) hefur ekki farið fram eru fornleifaskýrslur aðeins til um örfáa staði, og yfirleitt um staði sem á einhvern hátt hafa þótt sérstakir. Mjög sjaldgæft er að til séu nákvæmar lýsingar á minjum um landbúnaðarstörf og daglegt líf seinni alda.

2. Ágrip af byggðasögu Bessastaðahrepps

Árið 1878 var Álftaneshreppi hinum forna skipt upp og urðu þá til Bessastaðahreppur og Garðahreppur. Svæðisskráning þessi nær yfir það svæði hins forna Álftaneshrepps sem nú heitir Bessastaðahreppur.

Álftanes er mjög láglent. Sviðholt stendur hæst í hreppnum, 15 m yfir sjávarmáli. Skógtjörn gengur inn í nesið að suðvestanverðu en Lambhúsatjörn að norðvestanverðu. Báðar eru nú litlar víkur en voru áður tjarnir. Bessastaðatjörn var lítill vogur áður en var stífluð árið 1953 við Dugguós.

Samkvæmt Landnámu nam maður að nafni Ásbjörn Özurarson, bróðursonur Ingólfs Arnarsonar land á milli Hraunsholtslækjar og Hvassahraun og allt Álftanes. Hann bjó á Skúlastöðum.¹ Ekki liggur ljóst fyrir hvar Skúlastaðir voru en yfirleitt er

¹ Landnámabók. Íslensk fornrit I, síðari hluti. Bls. 395.

talið að um Bessastaði eða Garða á Álftanesi sé að ræða. Í elsta varðveitta máldaga Bessastaðakirkju frá 1352, kemur fram að Sveinbjörn Ólafsson, afkomandi Ásbjarnar Özurarsonar landnámsmanns, hafi átt Bessastaði.² Ummerki um landnámsbyggð fundust við fornleifarannsókn á Bessastöðum á árunum 1989-1993. Þær staðfesta að byggð hefur verið á nesinu frá upphafi landsnáms.³

Lítið er vitað um byggð á nesinu fyrr en á Sturlungaöld. Snorri Sturluson bjó af og til að búi sínu á Bessastöðum á árunum 1235-1237 en nokkru eftir víg hans komust Bessastaðir í konungs. Í Þórðar sögu kakala segir að Þórður Sighvatsson hafi gefið Skálholti Skógtjörn á Álftanesi fyrir sál föður síns og móður.⁴ Í Þorgils sögu skarða segir frá því að Þorgils hafi farið suður á Álftanes og haft með sér heim í Reykholt landsleigu af Bessastöðum og Eyvindarstöðum.⁵

Framan af hafði kirkjan töluverð ítök á Álftanesi. Kirkjuvaldið stóð fast á tíundargreiðslum og konungur á skattgreiðslum. Með siðaskiptum festi konungsvaldið sig í sessi á Íslandi. Samkvæmt Bessastaðasamþykkt frá árinu 1555, skipti konungur við biskupinn í Skálholti á mörgum útvegsjörðum á Álftanesi.⁶ Þar sem íbúar í Bessastaðasókn bjuggu í miklu návígi við konungsgarð, fundu þeir verulega fyrir auknum ítökum konungs. Leiguliðar á konungsjörðum urðu að róa á bátum konungs, leggja til vinnuafl og uppfylla ýmsar kvaðir.⁷

Samkvæmt Jarðabók Árna og Páls voru sjö jarðir í fullri stærð í Bessastaðasókn árið 1703, sex hjáleigur og einn verbúðarstaður með grasnyt. Jafnfram þessu var búið í átta tómthúsum. Þá bjuggu 319 í sókninni.⁸

Þegar Skúli Magnússon skrifar lýsingu Gullbringu – og Kjósarsýslu um 1780 eru átján býli í sókninni og þrjú þeirra ekki land að fiskiverum. Bændur töldust þá 26, hjáleigubændur 9 og þurrabúðarmenn 22. Um 1847 telur Johnsen hins vegar 20 jarðir í sókninni, 17 býli og 3 hjáleigur.⁹

Afkoma fólks í hreppnum byggðist fyrst og fremst á sjósókn og var landbúnaður því aldrei verulega mikill. Beitolönd voru lítil sem engin. Útigangur sauðfjár talsverður sem og fjörubeit. Líklega hefur þurrabúðabyggð myndast snemma

² DI. III. Bls. 69-70.

³ Guðmundur Ólafsson: „Fornleifarannsóknir á Bessastöðum.” Bls. 103.

⁴ Þórðar saga kakala. Sturlunga saga II. Bls. 548.

⁵ Þorgils saga skarða. Sturlunga saga II. Bls. 589.

⁶ DI. VII. Bls. 53-59.

⁷ Anna Ólafsdóttir Björnsson: Álftaness saga. Bls. 46.

⁸ Anna Ólafsdóttir Björnsson: Álftaness saga. Bls. 16,18.

⁹ Johnsen, Jón: Jarðatal. Bls. 93-94.

í hreppnum, víða var heimræði og iðulega deildu bæir lendingu. Eiginlegar verðbúðir voru hins vegar einungis í Hliðnesi og á Melshöfða. Þar sem konungur átti fjölda jarða á nesinu réru einkum kóngsbátar frá jörðunum. Einnig voru gerðir út svokallaðir innkomubátar, bátar sem gerðir voru út af nesinu en voru ekki í sérstökum verbúðum. Dvöldu skipverjar því á bæjunum í kring.¹⁰

Mikill áhuga var á garðrækt í Álftraneshreppi á síðari hluta 18.aldar. Fyrstu tilraunir með kartöflurækt hér á landi voru á Bessastöðum og víðar á nesinu, m.a. í Sviðholti. Í kjölfarið voru gerðar tilraunir með trjárækt og ræktun á kálmeti ýmiskonar. Um þetta leyti var einnig hafist handa við túngarðhleðslur, að áeggjan stjórnvalda sem reyndu að beita sér fyrir umbótum í landinu. Bændur á Breiðabólstað, Litlu-Deild, Sviðholti, Brekku og Skógtjörn fengu viðurkenningar og fyrir að hafa ráðist í slíka vinnu á landi sínu.¹¹

Mikil útgerð var á nesinu á síðari hluta 19.aldar. Um 70 skip eru talin hafa gengið þaðan, allt frá áttæringum niður í litla báta. Því fjölgaði fólki í hreppnum mikið á vertíðum. Í manntalinu frá 1845 er margbýlt á sumum jörðum og voru heimili tómt húsmanna í meirihluta.¹² Þegar breytingar urðu á sjósókn í byrjun 20. aldar breyttust atvinnuhættir í Bessastaðahreppi, sem vegna hafnleysis, gat ekki tekið þátt í togaravæðingunni. Ollu þessar breytingar fólksfækkaði í hreppnum og svo var komið árið 1941 voru íbúar einungis 114. Eftir það fjölgaði fólki á nýjan leik og frá því um 1980 hefur íbúatalan margfaldast.¹³

2.1. Jarðir í Bessastaðasókn

Ef litið er yfir sögu jarða í núverandi Bessastaðahreppi má sjá að misjafnt er hvenær þeirra er fyrst getið í heimildum. Hins vegar eiga þær það sameiginlegt að vera allar í konungseign árið 1703. Hér verður gerð stutt grein fyrir hverri jörð og greint frá hvar og hvenær þeirra er fyrst getið í heimildum. Fjallað er um jarðirnar í stafrófsröð.

Akrakot: Fyrstu heimildir um *Akrakot* eru frá árinu 1703. Var það, líkt og flestar jarðir á nesinu konungseign. Akrakot var „... háflenda so kölluð, því hún hefur ekki nema helmíngs fyrrisvar á móts við lögbýlissjarðir, hefur í manna minni,

¹⁰ Anna Ólafsdóttir Björnsson: Álftraness saga. Bls. 20, 22.

¹¹ Anna Ólafsdóttir Björnsson: Álftraness saga. Bls. 77.

¹² Erlendur Björnsson: Sjósókn. Bls. 56; Manntal á Íslandi 1845. Suðuramt. Bls.409-423.

¹³ Anna Ólafsdóttir Björnsson: Álftraness saga. Bls. 164-165.

innan 60 ára, byggð úr Bárhauseyrrar landi á fornum tóftum, sem sumir hyggja fyr hafi byggðar verið og kallað Akrrar. Jarðardýrleiki er óviss."¹⁴ Árið 1847 var dýrleiki Akrakots talin vera 12 hdr.¹⁵

Bakkakot kemur einnig fyrst við sögu árið 1703 sem konungseign og var þá dýrleiki jarðarinnar óviss. Árið 1847 er var hún metin 5 hdr. Þá taldist jörðin hálfbýli, byggð úr Eyvindarstaðalandi.¹⁶

Bárhaugseyri: Í fógetareikningum frá 1547-1548 yfir leigu, landskyldur og skreiðargjaldsreikninga af konungsjörðum er *Bárhaugseyri*, *Báruhaugseyri* eða *Bárekseyri* (Booresöre) nefnd um leið og *Kashús* og *Lambhús*. Einnig í fógetareikningum frá 1552.¹⁷ Hjá Árna og Páli er *Bárekseyri* talin háflenda en *Akrakot* síðar byggt á helmingi jarðarinnar. Dýrleiki *Bárrekseyrar* var óviss um 1703 en sjór og sandur var þá farinn að spilla jörðinni töluvert.¹⁸ Smátt og smátt saxaðist á túnin og nú er *Bárekseyri* horfin með öllu í sjó.¹⁹

Bessastaðir: Ef marka má Landnámu kunna *Bessastaðir* að vera landnámsjörð. Leifar af landnámsbyggð fundust þegar grafið var á staðnum á árunum 1989-1993 sem staðfesta að þar hefur verið búið frá landnámstíð.²⁰ Bessastaða víða getið í Sturlungu. Staðurinn var eftirsóttur af höfðingjum og komst hann í eigu Snorra Sturlusonar sem dvaldi þar ásamt sínu fólki endrum og sinnum. Nokkru eftir dauða Snorra virðist konungur hafa komist yfir Bessastaði og segja má að þar hafi erlent konungsveldi náð að læsa klónni um nesið.

Bróðursonur Snorra, Þórður kakali, tók búið á Bessastöðum til sín þegar hann kom til landsins árið 1247 og flutti upp í Reykholt. Jörðin virðist hafa verið í eigu fjölskyldunnar lengi vel því nokkrum árum seinna eða árið 1252 heimti Þorgils skarði landsleigu af Bessastöðum og Eyvindarstöðum.²¹ Bessastaðakirkju er fyrst getið í kirknaskrá Páls biskups frá því um 1200. Þar er hún nefnd hálfkirkja í annexíu Garðakirkju á Álftanesi. Elsti máldagi kirkjunnar sem varðveist hefur er frá árinu

¹⁴ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 213.

¹⁵ Johnsen, J: Jarðabók. Bls. 93.

¹⁶ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 209.; Johnsen, J: Jarðabók. Bls. 93

¹⁷ DI. XII, Bls. 117, 125, 143-144, 158, 178, 184; DI. XII, 404.

¹⁸ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 2; Johnsen, J: Jarðabók. Bls. 93

¹⁹ Anna Ólafsdóttir Björnsson: Álftaness saga. Bls. 195.

²⁰ Guðmundur Ólafsson: „Fornleifarannsóknir á Bessastöðum.” Bls. 103.

²¹ Þórðar saga kakala. Sturlunga saga II. Bls. 547.
Þorgils saga skarða. Sturlunga saga II. Bls. 589.

1352. Kemur þar fram að við kirkjuna skuli vera einn prestur og djákni.²² Máldagar frá 1367 og 1397 hafa einnig varðveist og gefa vísbendingar um eigin kirkjunnar.²³

Áhrif Englendinga voru hvað mest hér á landi á 15. öld. Í Íslensku fornbréfasafni má finna bréf frá hirðstjóra konungs, rituðu á Bessastöðum, sem greinir frá átökum og árásum Englendinga.²⁴ Bessastaðir urðu fljótlega aðsetur hirðstjóra og höfuðsmanna konungs. Áhrif þeirra jukust á 16.öld er konungur fór að treysta völd sín hér á landi. Skera átti upp herör gegn sjóræningjum, sem menn töldu vera hér við land og sendi konungur í því skyni fulltrúa sinn hingað til lands. Var honum falið að reisa virki í konungsgarðinum á Bessastöðum. Ekkert varð þó úr framkvæmdinni.²⁵

Ítarleg skrá um eignir Bessastaða var gerð árið 1553, þegar Páll Hvítfeldur tók við hirðstjórn hér á landi og tveir máldagar kirkjunnar hafa varðveist frá þeirri öld.²⁶

Með siðaskiptunum festi konungsvaldið sig í sessi á Íslandi. Samkvæmt Bessastaðasamþykkt frá árinu 1555, skipti konungur við biskupinn í Skálholti á mörgum útvegsjörðum á Álftanesi.²⁷

Árið 1648 urðu breytingar á embættismannaskipan hér á landi. Stiftamtmaður varð æðsti yfirmaður konungs héraðs en hafði lengst af aðsetur í Danmörku. Fulltrúi hans, landfógetinn, hafði hins vegar aðsetur á Bessastöðum.²⁸ Þegar Árni Magnússon og Páll Vídalín fóru um landið árið 1703 var dýrleiki Bessastaða metinn á 12 hdr.²⁹ Um miðja 18. öldina fóru Eggert Ólafson og Bjarni Pálsson um landið og skrifuðu ferðabók sína. Lýsa þeir Bessastöðum svo:

Bessastaðir, venjulega kallaðir kóngsgarður og amtmannssetrið, var einnig kunnur staður fyrr á öldum, einkum þó vegna þess, að það var eign og skemmtisetur Snorra Sturlusonar, sagnaritarans fræga. Umboðsmenn konungs bjuggu þar fyrrum, en einungis á sumrin, því að þeir komu til landsins á vorin, en fóru á haustin.³⁰

Þegar þeir félagar fóru um var ástand húsa á Bessastöðum orðið lélegt en á árunum 1760-1765 var reist núverandi Bessastaðastofa. Árið 1785 lýsir Skúli

²² DI. III. Bls. 69-70; DI. XII. Bls. 9.

²³ DI. III. Bls. 221; DI. IV. Bls. 107

²⁴ DI. IV. Bls. 324-334.

²⁵ Anna Ólafsdóttir Björnsson: Álftaness saga. Bls. 40.

²⁶ DI. XII. Bls. 592-594; DI. XV. Bls. 637; AM 263 fol. Bls. 62, 66.

²⁷ DI. VIII. Bls. 53-59.

²⁸ Anna Ólafsdóttir Björnsson: Álftaness saga. Bls. 53.

²⁹ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 219.

³⁰ Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson: Ferðabók II. Bls. 260.

Magnússonar konungsgarði á eftirfarandi hátt. „Á Bessastöðum, aðseturstað stiftamtmanns, ..., er aðalhúsið einlyft með múrveggjum úr óhöggnu grjóti, og tilheyrandi reykháfum, hitunarofnum og bökunarofnum.“³¹

Margir merkir menn og frumkvöðlar hafa búið á Bessastöðum í gegnum tíðina. Latínuskólinn var fluttur að Bessastöðum árið 1805 og hafði þar aðsetur um 40 ára skeið. Sú stofnun hafði áhrif á sveitina í kring, bæði hvað varðar íbúafjölda, mannlíf og menningu.³² Skúli Thoroddsen keypti staðinn árið 1898 og setti þar upp prentsmiðju. Árið 1916 keypti Bessastaðahreppur jörðina en vorið 1917 festi Jón H. Þorbergsson sér staðinn. Hann lagði mikla stund á fjárrækt og bjó á staðnum í rúmlega 10 ár. Björgúlfur Ólafsson læknir keypti staðinn af Jóni. Lét hann raflýsa íbúðarhúsi og leggja vatnsveitu. Rak hann myndarlegt kúabú á staðnum. Sigurður Jónsson eignaðist Bessastaði árið 1940 en gaf ríkinu jörðina undir embætti ríkisstjóra eftir að það var stofnað. Síðan hafa Bessastaðir verið aðsetur þjóðhöfðingja Íslands.³³

Breiðabólsstaður: Nafn *Breiðabólsstaðar* kemur fram í kaupmálabréfi Þorvarðs lögmanns Erlendssonar og Kristínar Gottskálksdóttur frá 1508 og 1512.³⁴ Engar heimildir eru síðan þekktar um býlið fyrr en árið 1703 þegar þess er getið í Jarðabók Árna og Páls. Var dýrleiki þess óviss og það kallað hálfbýli. Dýrleiki jarðarinnar var hins vegar talinn vera 20 5/5 árið 1847.³⁵

Brekka er nefnd í skjölum frá 1556 þegar konungur og Skálholtsbiskup höfðu skipti á jörðum.³⁶ Dýrleiki jarðarinnar var óviss árið 1703 en þá var þrífýlt á Brekku. Heimræði var árið um kring og ágætis lending. Túnin voru hins vegar í lélegu ástandi vegna sjógangs og af átroðningi af almenningsvegi.³⁷ Á 19.öld bjuggu tveir bændur í Brekku sem báðir gerðu úr sitt skipið hvor.³⁸

Deild var byggð úr landi Eyvindarstaða. Dýrleiki jarðarinnar var óviss árið 1703 en árið 1847 er jörðin talin að dýrleika 12 ½ hdr. Þar er nafnið Tröð sett innan sviga. Samkvæmt mannatalinu frá 1801 eru jarðirnar Deild og Tröð skilgreindar sem

³¹ Skúli Magnússon: Lýsing Gullbringu- og Kjósasýslu. Bls. 31.

³² Vilhjálmur Þ. Gíslason: Bessastaðir. Bls. 73.

³³ Vilhjálmur Þ. Gíslason: Bessastaðir. Bls. 74, 76-78.

³⁴ DI. VIII, 230.

³⁵ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 215. Johnsen, J.: Jarðatal. Bls. 93.

³⁶ DI. XIII. Bls. 139

³⁷ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 203-204.

³⁸ Erlendur Björnsson: Sjósókn. Bls. 36.

tvö aðskilin býli. Það sama á við árið 1816 en hins vegar er Tröð ekki nefnd í manntali árið 1845.³⁹

Eyvindarstaðir komust í eigu konungs eftir víg Snorra Sturlusonar líkt og Bessastaðir. Árið 1252 reið umboðsmaður konungs hér á landi, Þorgils skarði, heim í Reykholt og hafði með sér landsleigu af Eyvindarstöðum og Bessastöðum. Í Íslensku fornbréfasafni er bærinn Eyvindastaðir nefndur í skjali Vigfúsar Ívarssonar hirðstjóra árið 1421.⁴⁰ Eyvindarstaðir voru ein þeirra jarða sem konungur fékk árið 1556 við jarðaskipti hans og Skálholts. Jörðin var sögð „... tíundast öngvum” samkvæmt Árna og Páli árið 1703.⁴¹ Árið 1847 segir Jón Johnsen í Jarðatali sínu: „ Eptir skýrslu Rentukammersins um sölu konungsjarða til 1842, er jörð þessi seld í tvennu lagi (1812 og 1816), og er þar sagt, að í hvorttveggja sinn sé seld 10 h. að dýrleika, enda telur sýslumaður nú alla jörðina 20 h. að dýrleika.”⁴²

Gesthús voru hjáleiga frá Sviðholti. Hennar er ekki getið í Jarðabók Árna en hins vegar nefnd í hópi hjáleiga Sviðholt hjá Johnsen. Dýrleiki hennar var 3 hdr.⁴³

Haugshús eða Haukshús voru hálflenda um 1703. Töldu menn hana „...til forna byggð úr Sviðholtslandi. Tómtús var þá við bæinn.”⁴⁴ Dýrleiki jarðarinnar er fyrst tilgreindur í Jarðatali Johnsen.

Hákot: Þriðja býlið sem mun upphaflega vera hjáleiga frá Sviðholti var *Hákot*. Líkt og Gesthús er þess ekki getið í Jarðabókinni en nefnd í Jarðatali frá 1847 og metið til 5 hdr.⁴⁵

Hlið: Árið 1395 komust ýmsar jarðir undir Pál ábóta í Viðey. *Hlið* á Álftanes var ein þeirra. Árið 1397 og 1477 er jörðin sögð í eigu Garðakirkju á Álftanesi en árið 1558 hefur umboðsmaður konungs jarðaskipti við kirkjuna og Hlið verður konungseign.⁴⁶ Hlið mun í gegnum aldirnar hafa verið talin til stærri býla samkvæmt landsskuld og árið 1703 bjó þar Jón Pétursson lögréttumaður. Nokkrar

³⁹ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 210; Johnsen, J: Jarðatal. Bls. 93. Manntal á Íslandi. Suðuramt. Bls.370; Manntal á Íslandi 1816, I. hefti. Bls. 415

⁴⁰ DI. III. Bls. 747.

⁴¹ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 218.

⁴² Johnsen, J: Jarðatal. Bls. 93. Neðanmáls.

⁴³ Johnsen, J: Jarðatal. Bls. 93.

⁴⁴ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 205-206.

⁴⁵ Johnsen, J: Jarðatal. Bls. 93.

⁴⁶ DI. III. Bls. 598; DI. IV. Bls. 107; DI. VI. Bls. 123; DI. III. Bls. 113.

þurrabúðir fylgdu Hliði.⁴⁷ Eftir því sem Erlendur Björnsson greinir frá, var þrífylt á Hliði á seinni hluta 19. aldar.⁴⁸

Kasthús og Lambhús eru nefndar í fógætareikningum um leigu, landskyldur og skreiðargjaldsreikninga af konungsjörðum frá 1547-1548. Þær eru einnig nefndar í fógætareikningum frá 1552.⁴⁹ Bæði býlin voru skilgreind sem háflendur árið 1703. Árið 1847 voru Kasthús metin 8 1/3 hdr. að dýrleika en dýrleiki Lambhúsa ekki nefndur. Hins vegar kemur þar fram að Lambhús hafi e.t.v. upphaflega tilheyrt Breiðabólstað.⁵⁰

Landakot var sögð háflenda árið 1703, byggð til forna úr Eyvindarstaðalandi.⁵¹ Jarðardýrleiki jarðarinnar var 7 1/3 hdr. árið 1847 og Erlendur Björnsson hefur orð á því í bók sinni *Sjósókn* að töluverður búskapur hafi verið í Landakoti þegar hann var að alast upp á Álfanesi.⁵²

Litlibær: Um *Litlabæ* segir í Jarðabók Árna og Páls: „Litle Bær, hjáleiga frá Sviðholti, byggð fyrst fyrir 40 eða 45 árum. Jarðardýrleiki er óviss.”⁵³ Samkvæmt upplýsingum frá sýslumanni var Litlibær talinn vera 5 hdr. árið 1847 og skráður sem hjáleiga Sviðholts.⁵⁴

Mölshús: Um *Mölshús* eða *Melshús* hafa fundist fáar heimildir. Þeirra virðist fyrst getið árið 1703, í hópi konungsjarða á Álfanesi. Líkt og margra annarra jarða í nágrenninu var jarðadýrleiki var óviss árið 1847. Í bók Önnu Ólafsdóttur Björnsson er vitnað í minningar Guðnýjar Klemensdóttur þar sem hún segir frá Melshúsum, ofurlitlum torfbæ sem kúrði á sjávarbakkannum, hálfhulinn hvönn. „Hann var aðeins tvær burstir og svo samofinn umhverfinu að erfitt var að sjá hvar hlaðið tók við.”⁵⁵ Á eftir fylgir nokkuð nákvæm lýsing af bænum eins og hann var í byrjun 20. aldar.

Skógtjörn: Árið 1248 gaf Þórður kakali Skálholti *Skógtjörn* á Álfanesi, fyrir sál föður síns og móður.⁵⁶ Er það ein fyrsta heimildin um tilvist jarðarinnar. Næst er Skógtjarnar getið í jarðaskiptabréfi frá 1556 en jörðin var í hópi þeirra jarða, sem þá

⁴⁷ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 193-195.

⁴⁸ Erlendur Björnsson: *Sjósókn*. Bls. 33-34.

⁴⁹ DI. XII. Bls. 117, 126, 143-144, 158, 178, 184; DI. XII. Bls. 404, 412, 595.

⁵⁰ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 216., 220. Johnsen, J: Jarðatal. Bls. 93. Neðanmáls.

⁵¹ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 217.

⁵² Erlendur Björnsson: *Sjósókn*. Bls. 28; Johnsen, J: Jarðatal. Bls. 93.

⁵³ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 208.

⁵⁴ Johnsen, J: Jarðatal. Bls. 93.

⁵⁵ Anna Ólafsdóttir Björnsson: *Álfaness saga*. Bls. 189.

⁵⁶ Þórðar saga kakala. *Sturlunga saga* II. Bls. 548.

féllu í hlut konungs.⁵⁷ Dýrleiki jarðarinnar var óviss árið 1703 því jörðin „tíundast öngvum.”⁵⁸ Jörðin hefur ekki verið í hópi lítilla kota þar sem hún telst vera 20 hdr. að dýrleika í Jarðatali Johnsen.⁵⁹ Á Skógtjörn voru fjórar þurrabúðir á seinni hluta 19.aldar. Líkt og flestir aðrir bæir á nesinu þurftu ábúendur á Skógtjörn að sækja neysluvatn í brunn. Vatn úr brunnunum var misjafnt að gæðum en vatn úr Skógtjarnarbrunninum þótti einstaklega gott.⁶⁰

Svalbarði: Nafn *Svalbarða* kemur fyrst fram í bréfi frá árinu 1496. Þar segir: “... Barti afenti Lofti sorasyne þriu hundrut j urarni(n)gi oc smiori oc þar til mioltunu uegna magnusar þorkelssonar er hann uard honum skyllidugur upp j fiordungin jordena sualbard sem loftur hafde sellt magnusi.”⁶¹ Svalbarði er skilgreind sem háflenda árið 1703 og jarðleiki óviss. Samkvæmt Jarðatali Johnsson hefur jörðin ekki talist til lítilla kota árið 1847 því þar eru hún metin á 16 2/3 hdr.⁶²

Sviðsholt: Skýring á bæjarnafninu *Sviðholti* má finna í þjóðsögum en samkvæmt þeim bjó þar eitt sinn maður að nafni Sviði.⁶³ Jörðin var í eigu Skálholtskirkju fram til ársins 1556 er hún komst í eigu konungs.⁶⁴ Dýrleiki var óviss árið 1703 en jörðin greiddi engum tíund.⁶⁵ Árið 1801 voru 5 heimili í Sviðholti. Þá voru Litlibær og Haugshús hjáleigur frá bænum og voru 3 heimili á þeirri síðarnefndu.⁶⁶ Sviðholts og hjáleiga er getið í manntölum og sóknarlýsingum frá 19.öld. Um 1870 var tvíbýlt í Sviðholti en hjáleigur þaðan voru Gesthús, Hákot, Sveinskot, Litlibær, Gerðakot, Bjarnastaðir, Grashús og Þórukot auk Haugshúsa. Þurrabúðir voru Kekkjakot, Mýrarkot, Gömlu-Gesthús, Friðrikskot, Þóroddarkot, Hjallakot og Krókur.⁶⁷

Af yfirferð um Fornbréfasafn og aðrar fornar heimildir má sjá að nöfn tólf bæja og býla í Bessastaðahreppi má finna í íslenskum miðaldarbréfum. Þessi bæir virðast því a.m.k. hafa verið í byggð frá því á miðöldum. Þetta eru bæirnir Eyvindarstaðir, Bessastaðir, Skógtjörn, Hlið, Svalbarði, Kasthús, Lambhús, Bárhaugseyri/Bárekseyri, Breiðabólssstaður, Sviðholt, Brekka og Mólshús/Melshús.

⁵⁷ DI. XIII. Bls. 139.

⁵⁸ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 201.

⁵⁹ Johnsen, J: Jarðatal. Bls. 93.

⁶⁰ Anna Ólafsdóttir Björnsson: Álfanness saga. Bls. 207.

⁶¹ DI. VII. Bls. 295.

⁶² Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 204; Johnsen, J: Jarðatal. Bls. 93.

⁶³ Íslenzkar þjóðsögur og ævintýri. II. Bls. 81-83.

⁶⁴ DI. XIII. Bls. 139.

⁶⁵ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Bls. 207.

⁶⁶ Manntal á Íslandi.

⁶⁷ Erlendur Björnsson: Sjósókn. Bls. 32-33.

Önnur fimm býli í hreppnum eiga það sammerkt að vera byggð úr stærri jarða töluvert fyrir 1700. Eru þetta Haugshús og Litlibær úr Sviðholtslandi, Bakkakot og Landakot úr Eyvindarstaðalandi og Akrakot á fornum tóftum úr Bárúhaugseyrarlandi.

Deild er ekki nefnd í skjölum fyrr en 1703 og Hákot og Gesthús ekki nefnd fyrr en 1847. Samt sem áður má ætla að þar hafi þurrabúðir staðið um langan tíma. Líklegast hafa þurrabúðir og hjáleigur hafi fylgt stærri bæjunum í gegnum aldirnar, mismargar eftir því hvernig áraði.

Ef draga má ályktun af þeim heimildum sem skoðaðar hafa verið í tengslum við skráninguna, má gera ráð fyrir því að Álftanes hafi í gegnum tíðina verið fremur þéttbýlt á íslenskan mælikvarða. Sjávarútvegur krafðist mannaafla þó að bátar væru ekki stórir og því líkur á að við hvert býli hafi verið fleira en eitt heimili. Í svæðisskráningu eru taldar 68 minjar um býli í hreppnum og 53 minjar yfir bústaði. Ekkert er hægt að segja nákvæmlega til um aldur byggðar á þessum stöðum, sennilega eru sumir þeirra byggðir á fornum rústum, aðrir fremur nýlegir.

3. Fornleifaskrá

GK-193 Hlið

1395: „Svo margar jarðer hafa vunder komit sidan pall aboti kom til videyiar. ... Hlid. xvj. c." DI. III, 598.

1397: Máldagar Vilchins. „Peturskyrkia j Gordum a aaltanesei aa heimaland allt. Havsastder. selskard. hlid.... ." DI. IV, 107.

1477: Ágrip af Garðamáldaga og Álptanesi. „Pieturskirkia j gordum a alftanese a heimaland allt. hausastade. selskard. hlijd." DI. VI, 123.

1558: Garðakirkja hefur jarðaskipti við umboðsmann konungs, „... jeg hefe under kongsins eign til Bessastada tekid jördina Hlid. er liggur a Kongsznese." DI. XIII, 317.

1703 jarðardýrleiki óviss. 1847: 20 5/6 hdr. Konungseign.

1917: Tún (slétt) 3,1 teigar, garðar 1790 m²

1703: „Tún jarðarinnar Hliðs brotna og fjardjarfast af sjáfarágangi meir og meir." JÁM III, 195.

GK-193:001 Hlið bæjarhóll býli

1917: Samkvæmt túnakorti er Hlið tvíbýli.

„Forðum stórbýli á Álftanesi. S.V. Horni þess. Var í eigu Garðakirkju til 1556, að konungur skipti á því fyrir Vífilstaði og milligjöf, svo sem mjöltunnu, sem aldrei galzt af konungsins valdmönnum. Þar var margt þurrabúða. Og þar var margbýlt jafnaðalega." Gamla Hlið heiti á öðru býlinu, og var þar stundum tvíbýli. Var einnig nefnt Efra Hlið. Nefnd Kristjánshlið á meðan Kristján bjó þar.

Nýja Hlið nefndist annað býlið í Hlið og þar var einnig tvíbýli. Neðra Hlið er annað heiti á Nýja Hlið. „Þurrabúð um aldamótin s.l."

Heimildir: Túnakort 1917; Ö-Álftanes, 163.

GK-193:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1917

GK-193:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-193:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-193:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-193:006 bæjarstæði býli
1917: Samkvæmt túnakort var tvíbýli í Hlið. Hér skráð sem annar Hliðsbærinn. Í örnefnaskrá segir að Gamla Hlið sé heiti á öðru býlinu, og var þar stundum tvíbýli. Gamla Hlið nefndist líka Efra Hlið. Nýja Hlið nefndist annað býlið í Hlið og þar var einnig tvíbýli. Neðra Hlið er annað heiti á Nýja Hlið. „Þurrabúð um aldamótin s.l.“
Heimildir:Túnakort 1917; Ö-Álftanes, 163.

GK-193:007 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-193:008 *Vesturbrunnur* heimild um brunn
Segir í örnefnaskrá: „Vesturbrunnur: Brunnur var þar rétt hjá rústinni. Þar var slæmt vatn.
Heimildir:Ö-Álftanes, 151.

GK-193:009 *Sjávargarður* heimild
„Sjávargarður: Svo var garður kallaður vestarlega í túninu. Mun hafa verið þurrabúð eða sjóbúð hér fyrrum. Þ.S. - E.Þ. 1877. Þessir stafir eru klappaðir í stein í Suðurgarðinum“, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 151.

GK-193:010 bæjarstæði bústaður
„Sjávargarður: Svo var garður kallaður vestarlega í túninu. Mun hafa verið þurrabúð eða sjóbúð hér fyrrum. Þ.S. - E.Þ. 1877. Þessir stafir eru klappaðir í stein í Suðurgarðinum.“ segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 151.

GK-193:011 heimild um naust
Segir í Örnefnaskrá: „Skiparétt: Mun vara gamalt skipahróf, eða naust. Það er umhlaði [svo] grjótgardi sunnan, austan og norðan, en opið fram að sjó. Nú er hrófið nær fullt af sandi og grjóti.“
Heimildir:Ö-Álftanes, 151.

GK-193:012 *Skiparéttarvör* heimild um lendingu
„Skiparéttarvör: Þarna rétt austan við Hrófið var aðalvörin í Hliðsnesi.“ segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 151.

GK-193:013 *Skiparéttarbyrgi* heimild um sjóbúð
„Skiparéttarbyrgi: Byrgi eða sjóbúð ofan til við vörina.“ segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 151.

GK-193:014 *Krókur* heimild
Krókur: Svo var flöt austan bæjarins kölluð. Þar var gamalt garðlag.“ segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 151.

GK-193:015 *Grandabær* heimild um sjóbúð
„Grandabær: Þúst á grandanum, þar sem talið eða verið hafi þurrabúð, eða sjóbúð.“ Segir í Örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 152.

GK-193:016 *Grandabrunnur* heimild um vatnsból
„Grandabrunnur: Brunnur er talinn að hafi verið þarna rétt hjá.“ Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 152.

GK-193:017 *Hliðnesbrunnur* heimild um vatnsból

„Hliðnesbrunnur: Hann var í túninu rétt austan við bæinn. Saltmegnað þótti vatnið í brunni þessum." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 152.

GK-193:018 *Oddakot* bæjarstæði bústaður
„Oddakot: Það stóð austast á Hliðnesi, býli í Álftaneshreppi. Oddakotstún: Tún umhverfis býlið." Segir í örnefnaskrá.
1847: „Jb. 1803 telur Oddakot sem hjáleigu, en hvorki prestur né sýslumaður;..."
Heimildir:Ö-Álftanes, 152; JJ, 93, nm.

GK-193:019 *Oddakotstúngarður* heimild
„Oddakotstúngarður: Garður af grjóti sunnan og austan túnsins. Til varnar sjávangangi." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 152.

GK-193:020 *Oddakotsbrunnur* heimild um brunn
„Oddakotsbrunnur: Brunnur í túninu vestan Oddakotshóls. Grafinn niður." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 152.

GK-193:021 *Sandeyri* heimild um leið
„Sandeyri: Af Grandanum lá vegurinn á fjöru um eyrina út í Óshólma." segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 152.

GK-193:022 *Oddakotsvör* heimild um lendingu
„Oddakotsvör: Vör frá Oddakoti, suður frá bænum." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 152.

GK-193:023 *Guðnýjarbúð* bæjarstæði bústaður
„Guðnýjarbúð: Tómtús á Hlíðnesi. Búðar þessar er getið 1703." Segir í örnefnaskrá.
1703: „Guðniarhús, það er tómtús." „Guðnýjarhús og Bjarnabúð eru í sama stað, áföst og einn veggur undir báðum."
Heimildir:Ö-Álftanes, 153; JÁM III, 194

GK-193:024 *Bjarnabúð* bæjarstæði bústaður
„Bjarnabúð: Tómtús á Hlíðnesi. Búðar þessarar er getið 1703." segir í örnefnaskrá.
„Guðnýjarhús og Bjarnabúð eru í sama stað, áföst og einn veggur undir báðum."
„Önnur Biarnabud, öðru nafni Sandbud."
Heimildir:Ö-Álftanes, 153; J'AM III, 194

GK-193:025 *Sandabúð* bæjarstæði bústaður
„Sandabúð: Tómtús á Hlíðnesi. Búðar þessarar er getið 1703." Segir í örnefnaskrá.
„Önnur Biarnabud, öðru nafni Sandbud."
Heimildir:Ö-Álftanes, 153; JÁM III, 194.

GK-193:026 *Stórabúð* bæjarstæði bústaður
„Stórabúð: Sjóbúð eða þurrabúð á Hlíðnesi, byggð af Johanni Klein á Bessastöðum til veru fyrir sjómenn á vertíðum, fyrir 1700." segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 153.

GK-193:027 *Egilsbúð* bæjarstæði bústaður
„Egilsbúð: Sjóbúð eða þurrabúð á Hlíðnesi. Byggð að tilhlutan Heidamanns á Bessastöðum fyrir 1700." Segir í Örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 153.

GK-193:028 *Vestri vör* heimild um lendingu
„Vestri vör: Svo var vör kölluð vestast á Hlíðnesi, upp af Hlíðnesbót." segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 153.

GK-193:029 *Eystri vör* heimild um lendingu
Segir í örnefnaskrá: „Eystri vör: Svo var vör kölluð er lá austan en Skiparéttarvörin."

Heimildir:Ö-Álftanes, 153.

GK-193:030 *Sjávargatan* heimild um leið

„Sjávargatan: Hún lá heiman frá Hliðsnesi út að Skiparéttarvör." segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 153.

GK-193:031 heimild um lendingu

„Heimræði er árið um kring en lending slæm, gánga þó skip ábúanda eftir hentugleikum."

Heimildir:JÁM III, 194.

GK-193:032 *Norðurhellrar* heimild um sel

„Selstöðu hefur jörðin haft þar sem heita Norðurhellrar,..."

Heimildir:JÁM III, 195

GK-193:033 *bæjarstæði býli*

1703: „Hjáleiga af Hliði kend við þann, sem ábýr í hvört sinni, og nú kölluð Jóns Björnssonar hús. ...Jarðardýrleiki er óviss. ... Túnunum hjáleigunnar spillir sjór árlega. Selstöðu nýtir ábúandi ásamt heimabóndanum."

Heimildir:JÁM III, 195,196.

GK-193:034 *bæjarstæði býli*

1703: „Hjáleiga önnur ónafngift, kend í hvört sinn við þann sem á býr og nú kölluð Halfdanarhús. Jarðardýrleiki er óviss. ... Túnið brýtur sjór, sandur og veður. Selstaða er ásamt heimajörðinni brúkuð."

Heimildir:JÁM III, 196,197.

GK-193:035 *Lonshus* *bæjarstæði býli*

1703: „Jarðardýrleik er óviss. ... Túnunum spillir sands og sjáfaragangur. Vatnsból og selstaða er sem á heimajörðinni."

Heimildir:JÁM III, 197.

GK-193:036 *Kastiansshus* *bæjarstæði bústaður*

1703: Tómtús á Melshöfða með grasnyt nokkurri. „Vatnsból sama sem heima á jörðinni Hliði." Segir í örnefnaskrá,

Heimildir:JÁM III, 198; Ö-Álftanes, 166.

GK-193:037 *Jóns Marteinssonar hus* *bæjarstæði bústaður*

1703: Tómtús á Melshöfða með grasnyt nokkurri. „Vatnsból sama sem heima á jörðinni." Segir í örnefnaskrá.

Heimildir:JÁM III, 198. Ö-Álftanes, 166.

GK-193:038 *Jónshus* *bæjarstæði bústaður*

1703: Tómtús á Melshöfða með grasnyt nokkurri. Segir í Jarðabók Árna og Páls. Kemur einnig fram í örnefnaskrá.

Heimildir:JÁM III, 198; Ö-Álftanes, 166.

GK-193:039 *Jonshus* *bæjarstæði bústaður*

1703: „... og er þar til þess ætluð verbúð ein fyrir utan þá, sem nú er byggð, til að húsa fólk, er rær á þessum kóngsbátum, og kaupa þeir soðning af tómtússmönnum þar í stað."

Heimildir:JÁM III, 199.

GK-193:040 *Hliðskot* *bæjarstæði býli*

„Svo var eitt býlið kallað vestast í túninu. Partur sá var gefinn Álftaneshreppi 1836... ." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 163.

GK-193:041 *Litli bærinn* *bæjarstæði bústaður*

Þurrabúð við Kristjánshlíð. Segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 163.

GK-193:042 *Gula húsið* *bæjarstæði bústaður*

Gestahús Kristjáns í Hlið. Stóð á hlaðinu. Segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 163.

GK-193:043 *Hliðstúngarður* heimild um túngarð

Í örnefnaskrá segir: „Hann var aðallega reistur á norður og austurhlið túnsins, en sjór braut hann og var hann byggður aftur.”

Heimildir:Ö-Álftanes, 163.

GK-193:044 *Hliðsvegur* heimild um leið

„Svo var vegur lagður og hlaðinn eftir Grandanum. Síðan það var hefur jarðvegur hlaðist að veginum og fyllt upp beggja megin við.” Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 163.

GK-193:045 *Hliðsvarir* heimild um lendingu

Í örnefnaskrá segir: „Norðan undir Hliðsbæina undir miðjum Gamlahliðsbakka. Þar er gott rum fyrir mörg skip og stór.”

Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:046 *Gamla-Hliðsvör* heimild um lendingu

Svo nefndist aðalvörin frá Hliði. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:047 *Nýja-Hliðsvör* heimild um lendingu

Í örnefnaskrá segir: „Svo var annar hluti vararinnar kallaður.”

Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:048 *Skipabyrgið* heimild

„Það var allstórt skipahróf, er geymdi skip og báta Hliðsbónða milli vertíða.” Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:049 *Beitningabyrgið* heimild

„Það var byrgi austan varanna, þar beittu menn lóðir.” Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:050 *Grútarbyrgið* heimild

Byrgi, þar sem geymd voru ker og tunnur undir fiskilífur. Segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:051 *Sjógatan* heimild um leið

„Svo var gatan kölluð frá vörunum heim til bæjar. Lá hún upp með vesturveg Gamlahliðs.” Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:052 *Hliðskotsvör* heimild um lendingu

Var nokkuð stór, fyrir tvö skip og báta. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:053 *Fjósbrunnur* brunnur vatnsból

„Hann var í túninu austan við Fjósið. Vatnið var með megnu brennisteinsbragði.” Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:054 *Fjósið* hús fjós

„Það stóð í túninu sunnan bæjanna, sér bygging alveg.” Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:055 *Fjós götur* heimild

„Götur lá[g]u frá fjósinu heim til bæjanna, sem kыр högðu.” Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:056 *Halakot* bæjarstæði býli
Heimildir:EB, 35.

GK-193:057 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-193:058 *Þvottatjörn* heimild um þvottastað
Í tjörninni var þveginn þvottur. Af því er nafnið dregið. Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:059 *Hliðsbrunnur* brunnur vatnsból
„Hann var stór og upp hlaðinn í Hjallavelli. Voru þar tröppur niður að ganga í Brunninn. Reft mun hafa verið yfir hann í eina tíð." Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 165.

GK-193:060 *Hliðsbrunnagata* heimild um leið
Lá frá brunninum, upp með Neðra-Hliðsgarði að bæjunum. Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:061 *Hliðsgötur* heimild um leið
Götur sem lágu frá veginum, yfir ósinn og heim að bæjunum. Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:062 *Sandhús* bæjarstæði býli
Í örnefnaskrá segir: „Svo hét eitt býlið á Hliði, suð-vestur frá Hliðsbæjum. Það stóð þar sem Melshöfði byrjaði."
Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:063 *Sandhúsvör* heimild um lendingu
Lá innan Melshöfða. Allgóð vör. „Þar var lent þegar komið var úr kaupstaðarferðum úr Hafnarfirði." Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 166.

GK-193:064 *Melshöfði* heimild
Melshöfða er getið í fógetareikningum yfir leigu, landskyldur og skreiðargjaldsreikninga af konungsjörðum frá 1547-1548. Einnig í fógetareikningum frá 1552 og 1553.
„Mikill grandir er lá S-S-V frá Hliði. Þar er talið að mikið land hafi verið í eina tíð. Jafnvel stórbýli til forna. Hjáleigur og verbúðir taldar í jarðabók 1703." Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 166; DI. XII, 125,184, 567-568, 591, 595.

GK-193:065 *Jónshús* bæjarstæði býli
„Hjáleiga frá Hliði 1703." Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 166.

GK-193:066 *Hálfðánarhús* bæjarstæði býli
„Önnur hjáleiga frá Hliði 1703." Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 166.

GK-193:067 *Melshöfðavarir* heimild um lendingu
Í örnefnaskrá segir: „Þær voru margar, eða sín vörin frá Hverju tómthúsi."
Heimildir:Ö-Álftanes, 166.

GK-193:068 *Jónshúsvör* heimild um lendingu
„EKKI verður sagt nú hvor megin Melshöfða vörin var." Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 166.

GK-193:069 *Hálfðánarhúsvör* heimild um lendingu
„Ekkert er vitað um legu þessarar varar." Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 166.

GK-193:070 *Kastianshúsvör* heimild um lendingu
Í örnefnaskrá segir: „Ekkert er vitað um legu þessarar varar.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 166.

GK-193:071 *Jóns M vör* heimild um lendingu
Í örnefnaskrá segir: „Ekkert er vitað um legu þessarar varar.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 166.

GK-193:072 *Jónshúsvör* heimild um lendingu
„Vör þriðja Jónshússins á Melshöfða, ekkert vitað um.” Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 166.

GK-193:073 *Melshöfðagrandi* heimild
Þar var mikið útræði á miðöldum eða fram um 1600. Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 166.

GK-193:074 *Jörundarhlið* heimild
„Svo var Nedra-Hlið kallað allt fra, um 1920” Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 166.

GK-193:075 *Haugshúsabrunnur* brunnur vatnsból
„Hann lá milli Haugshúsa og Halakots. Yfirbyggður og lá[g]u tröppur niður í hann. Þraut aldrei.” Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 166.

GK-193:076 *Haugshúsabrunngata* brunnur vatnsból
Gatan lá frá brunninum til bæjar.
Heimildir:Ö-Álftanes, 166.

GK-193:077 *Halakotsbrunnngata* heimild um leið
„Lá frá Hausahúsabrunni heim til Halakotsbæjar.” Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 166.

GK-193:078 *Varasteinn* áletrun
„Norðar í fjörunni var þessi steinn: M.H.S stafir”
Heimildir:Ö-Álftanes, 164.

GK-193:079 *Hliðsnes* bæjarstæði býli
Í örnefnaskrá segir: „Býli í Bessastaðahreppi, fyrrum Álftaneshreppi. Var lengi hjáleiga frá Hliði á Álftanesi. ... Hliðnesbærinn: Stóð á túninu vestan til ...”
Heimildir:Ö-Álftanes, 151.

GK-193:080 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-193:081 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-193:082 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-194 Mólshús

1703: Jarðardýrleiki óviss. 1847: 8 1/3 hdr. Konungsjörð.
Túnin (að mestu slétt) 1,8 teigar.
Garðar 3220 m²
1703: „Túnunum grandar sjáfaragangur á báðar síður.” JÁM III, 200.

GK-194-001 *Mölshús* bæjarhóll býli

„Býli á Álftanesi. Meinast byggt úr Skógtjarnarlandi. Var í eina tíð kallað hálfbýli. Seinna þurrabúð, þrúbýli. Melhúsatún: Tún býlisins, sem fóðraði tvær kýr. Nú í eyði.“

„Mólhús: Svo var mjög tíðkað að kalla þetta býli. Mulhús: Svo var einnig býlið kallað.“

Heimildir:Túnakort 1917; Ö-Álftanes, 196.

GK-194-002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-194-003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-194-004 *Árnakot* bæjarstæði býli

Túnin (að mestu slétt og smáþýfð) 3 teigar.

Garðar 1280 m².

Heimildir:Túnakort 1917

GK-194-005 *Norðurhellrar* heimild um sel

1703: „Selstöðu hefur jörðin brúkað þar sem heita Norðurhellrar.“

Heimildir:JÁM III, 200.

GK-194-006 heimild um lendingu

1703:„Heimræði er árið um kring og lending sæmilega, ...“

Heimildir:JÁM III, 200

GK-195 Skógtjörn

1248: „, Gaf Þórður til staðarins í Skálaholti Skógtjörn á Álftanesi fyrir sál föður síns og móður.“ Sturl. Saga II. Þórðar saga kakala, 548. 1556: „, ... Knud Steinsson konunglig Maiestatis liensmann yfer Island giordi suoddan skiptti og byting vid herra Gijsla Jonson. „, ad þær iarder sem Skalholltz domkirkia atti a ... Alttnesi ... Eyuindarstader. Suidholltt. Skogtiaurn og Brecka. skylldu þessar iarder falla til kongdomsins ...“ DI. XIII, 139

Jarðadýrleiki óviss 1703. 16 2/3 hdr 1847. Konungseign.

Jarðadýrleiki óviss 1703. 20 hdr 1847. Konungseign.

1917: 2,9 teigar, að mestu sléttað (nokkuð farið að þýfast aftur) ; garðar 2340 m².

1703: „Engi jarðarinnar brýtur sjórinn í Skógtjörn og ber þar uppá sand og marálm...“ JÁM III, 202

GK-195:001 *Skógtjörn* bæjarhóll bústaður

Skógtjörn er merkt inná túnakort frá 1917, um 300 m suðvestan við Brekku 197:001

Heimildir:Túnakort 1917

GK-195:002 heimild um útihús

Skógtjörn er merkt inná túnakort frá 1917, um 300 m suðvestan við Brekku 197:001. 5 m suðvestan við bæ er merkt útihús.

Heimildir:Túnakort 1917

GK-195:003 heimild um útihús

Skógtjörn er merkt inná túnakort frá 1917, um 300 m suðvestan við Brekku 197:001. 5 m austan við bæ er merkt útihús.

Heimildir:Túnakort 1917

GK-195:004 heimild um brunn

Inn á örnefnakort af Álftanesi er merktur brunnur nálæga miðja vegu milli Skógtjarnar og Hólakots.

Heimildir:Örnefnakort af Álftanesi 1977

GK-195:005 *Melshús* heimild

Inn á örnefnakort af Álftanesi er Melshús merkt inn norðvestan við Skógtjörn

Heimildir:Örnefnakort af Álftanesi 1977

GK-195:006 heimild um býli
Í Sýslu- og sóknarlýsingum er Skógtjörn talin upp með 1 hjáleigu.
Heimildir:Sýslu- og sóknarlýsingar, 207

GK-195:007 heimild um bústað
Í Sýslu- og sóknarlýsingum er Skógtjörn talin upp með 3 tómthúsum.
Heimildir:Sýslu- og sóknarlýsingar, 207

GK-195:008 heimild um bústað
Í Sýslu- og sóknarlýsingum er Skógtjörn talin upp með 3 tómthúsum.
Heimildir:Sýslu- og sóknarlýsingar, 207

GK-195:009 heimild um bústað
Í Sýslu- og sóknarlýsingum er Skógtjörn talin upp með 3 tómthúsum.
Heimildir:Sýslu- og sóknarlýsingar, 207

GK-195:010 *Skógtjarnahólsvarða* varða
„Varða þessi stóð á Hól hjá Skógtjörn." segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Álftanes, 167.

GK-195:011 *Skógtjarnartúngarður* heimild um túngarð
„Skógtjarnartúngarður: Túngarður þessi mun hafa legið um túnið á vestur, norður og austurkant, en nú stendur aðeins garðurinn á austurkantinn, en garðbrot víða annars staðar." segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Álftanes, 167.

GK-195:012 *Skógtjarnarbrunnata* heimild um leið
„Skógtjarnarbrunnata: Hún lá frá Brunninum heim til bæjar. Brunnurinn hefur verið vel upp hlaðinn. Frá honum lágu götur heim á hverja hjáleigu, og að hverri þurrabúð." segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Álftanes, 167, 168.

GK-195:013 *Brekkubúð* bæjarstæði bústaður
Þurrabúð, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:EB, 34.

GK-195:014 *Mýrargarður* heimild
„Garðbrot fram undan Skógtjörn í mýrarbletti þar." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 168.

GK-195:015 *Sýsluvegurinn* vegur leið
„Lagður laust fyrir aldamótin 1900 austan frá Selskarði vestur milli Skógtjarnar og Brekku." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 168.

GK-195:016 *Moldarhús* bæjarstæði bústaður
„Var þurrabúð eða hjáleiga úr Skógtjarnarlandi. Stóð ofan í túninu undir Algaraveginum." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 168.

GK-195:017 *Gíslakot* bæjarstæði bústaður
„Var þurrabúð frá Skógtjörn S-A frá Skógtjörn. Gíslakotstún: Lítið gerði sem fylgdi þurrabúðinni." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 168.

GK-195:018 *Dómhildarkot* bæjarstæði bústaður
„Þurrabúð austar en Gíslakot í Skógtjarnarlandi." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 168.

GK195:019 *Dómhildarkotsgerði* gerði
„Svo var gerði umhverfis kotið kallað." Segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 168.

GK-195:020 *Eysteinskot* bæjarstæði bústaður
„Þurrabúð austur frá Gíslakoti nær Skógtjörn, en Dómhildarkot. Eysteinstún: Tún eða gerði þessarar þurrabúðar." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 168.

GK-195:021 *Hólakot* bæjarstæði bústaður
„Þurrabúð í Skógtjarnarlandi, austur frá Eysteinskoti. Hólakotstún: Túnskiki eða gerði við þessa þurrabúð." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 168.

GK-195:022 *Lásakot* bæjarstæði bústaður
„Þurrabúð austast í Skógtjarnarlandi. Þar var búið einna lengst af öllum Skógtjarnarþurrabúðum. 1920? Lásakotstún: Það var stærst tún við þurrabúðir Skógtjarnar." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 168.

GK-195:023 *Lásakotstúngarður* heimild um túngarð
„Túngarður austan til við þurrabúðina. Lásakotstúngarðshlið: Hlið var á þessum túngarði og sér enn." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 169.

GK-195:024 *Lásakotsbrunnagata* heimild um leið
„Gata þessi lá frá Skógtjarnarbrunni heim í bæ." Segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 169.

GK-195:025 *Árnakot* bæjarstæði býli
„Býli með grasnyt í Skógtjarnarlandi, vestar en Svalbarð sunnan vegarins að Hliði. Árnakotstún: Tún býlisins kringum kotið." Segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 168.

GK-195:026 *Lambhagi* bæjarstæði bústaður
„Þurrabúð suður frá Melshúsum yst á Tanganum - Hliðsnesi." Kemur fram í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 169.

GK-195:027 *Lambhagatún* heimild
„Túnbleðill kringum þurrabúðina. Eyddist mjög af sjávangangi. Var svo hlaðinn varnargarður og hefur land síðan aukist við varnargarðinn." Sagt í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 169,170.

GK-195:028 *Steinbogi* heimild
„Ósinn var svo kallaður, líklega af því að þar hefur verið hlaðinn garður eða vegur gerður til göngu yfir." Segir í örnefnaskrá. Einnig nefndur Óssteinbogi.

Heimildir:Ö-Álftanes, 170.

GK-195:029 *Skógtjarnarvör* heimild um lendingu
„Hún var við Helguvík, undir Grandanum að Hliðós." Segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 170.

GK-195:030 *Melhúsavör* heimild um lendingu
Í örnefnaskrá segir: „Hún lá samhliða Skógtjarnarvör, vestan við."

Heimildir:Ö-Álftanes, 170.

GK-195:031 *Árnakotsvör* heimild um lendingu
„Hún lá aftur á móti sunnan Hliðsgranda." Kemur fram í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 170.

GK-195:032 *Brekkubúðarvör* heimild um lendingu
„Hún var næst fyrir vestan Árnakotsvör við Hliðsgranda." Segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 170.

GK-195:033 *Brekuvör* heimild um lendingu
Í örnefnaskrá segir: „Hún var vestan við Melhúsavör. Þessarar vara sér enn merki, að ruddar hafi verið og þeim vel við haldið. Þó þær séu nú ekki í notkun.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 170

GK-195:034 *Skógtjarnarbúð* bæjarstæði bústaður
„Hún stóð á malarkampinum eða Grandanum upp af vörinni.” Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 170.

GK-195:035 *Melshusbúð* bæjarstæði bústaður
Í örnefnaskrá segir: „Búðin stóð litlu sunnar, en Skógtjarnarbúð.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 170.

GK-195:036 *Búðarflötin* heimild um leikvöll
„Fötin var aðeins kölluð svo. Hér komu vermenn saman og varð flötin fræg fyrir bændaglímur þeirra.” Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 170.

GK-195:037 *Hof* bæjarstæði bústaður
Í örnefnaskrá segir: „Hús, sem stendur í Skógtjarnarlandi.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 170.

GK-195:038 heimild um uppsátur
„Skipsuppsátur á jörðin við Mölhús.” Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:JÁM III, 202.

GK-195:039 bæjarstæði býli
1703: Tvær ónafngreindar hjáleigur frá Skógtjörn. Annar greiðir landskuld til Eyjólfss Einarssonar sem býr á hálfri jörðinni og hinn til Jóns Jónssonar sem bjó á hinum helmingnum.
Heimildir:JÁM III, 202.

GK-195:040 *Árnakotsbúð* bæjarstæði bústaður
„Búð frá Árnakoti upp af vörinni, vestan Melhúsabúðar.” Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 170.

GK-196 Svalbarði

1496: „... Barti afenti Lofti sorasyne þriu hundrut j urarni(n)gi oc smiori oc þar til mioltunu uegna magnusar þorkelssonar er hann uard honum skyldugur upp j fiordungin jordena svalbard sem loftur hafde sellt magnusi. ...” DI. VII, 295. Jarðadýrleiki óviss 1703. 16 2/3 hdr 1847. Konungseign.
1917: 1,5 teigar, að mestu sléttað (nokkuð farið að þýfast aftur, helst á Brekku); garðar 1500 m².
"Svalbarde, háflenda kölluð, því hún hefur ekki fyrirvar nema til helmings á móts við lögbýlisjarðir." segir í JÁM III, 204
1703: Tvíbýli.

GK-196:001 *Svalbarð* bæjarhóll bústaður
Svalbarð er merkt inn á túnakort frá 1917 um 240 m vestan (vest suð vestan) við Brekku 197:001.
Heimildir:Túnakort 1917

GK-196:002 heimild um útihús
Útihús er merkt inn á túnakort frá 1917 5 m vestan við Svalbarð.
Heimildir:Túnakort 1917

GK-196:003 heimild um útihús
Útihús er merkt inn á túnakort frá 1917 20 m austan við Svalbarð.
Heimildir:Túnakort 1917

GK-196:004 heimild um rist
"Torfrista og stúnga í Sviðholtsmýri. Mótak til eldiviðar í sama stað." segir í JÁM
Heimildir:JÁM III, 205

GK-196:005 heimild um bústað
Í Sýslu- og sóknarlýsingum er Svalbarð talið upp með tveimur tómthúsum.
Heimildir:Sýslu- og sóknarlýsingar, 207

GK-196:006 heimild um bústað
Í Sýslu- og sóknarlýsingum er Svalbarð talið upp með tveimur tómthúsum.
Heimildir:Sýslu- og sóknarlýsingar, 207

GK-196:007 *Svalbarðstúngarður* heimild um túngarð
„Túngarðsnefna var kringum hjáleiguna. Horfinn."
Heimildir:Ö-Álftanes, 169.

GK-196:008 *Norðurhellrar* heimild um sel
1703: „Selstöðu hefur jörðin brúkað þar sem heita Norðurhellrar."
Heimildir:JÁM III, 204.

GK-196:009 heimild um rist
1703: „Torfrista og stúnga í Sviðholtsmýri. Mótak til eldiviðar á sama stað."
Heimildir:JÁM III, 205.

GK-196:010 heimild um lendingu
1703: „Heimræði er árið um kring og lending viðsæmandi, ..."
Heimildir:JÁM III, 205.

GK-197 Brekka

1556: „... Knud Steinsson konunglig Maiestatis liensmann yfer Island giordi suoddan skiptti og byting vid herra Gijsla Jonson. „, ad þær iarder sem Skalholtz domkirkia atti a ... Altanesi ... Eyuindarstader. Suidholt. Skogtiaurn og Brekka. skylldu þessar iarder falla til kongdomsins ..." DI. XIII, 139
Jarðadýrleiki óviss 1703. 16 2/3 hdr 1847. Konungseign.
1917: samtals 12,2 teigar með hjálendum, að mestu sléttað (nokkuð farið að þýfast aftur, helst á Brekku); garðar 7760 m². "...dæmi eru og til, að jarðeigendur hafa selt jarðir sínar svona í smápörtum, og þannig var t.a.m. jörðin Brekka í Álptanesi, 16 hndr. að dýrleika, seld fyrir fáum árum í 7 pörtum, fyrir hverja virðist vanta lagaheimild," segir í Sýslu- og sóknarlýsingum, bls. 52
1703: „Túnunum spillir sjáfaragangur og átroðningur af almenningsvegi." JÁM III, 204

GK-197:001 *Brekka* bæjarhóll bústaður 64°05.977N 22°01.231V
Gamli bærinn, sem merktur var inn á túnakort frá 1917, stóð þar sem vesturhluti íbúðarhússins á Brekku er nú. Brekka er á náttúrulegum hrygg í landslaginu. Þar sem gamli bæinn var er nú steinsteypt íbúðarhús með kjallara en vestan við það er hæð í sléttu túninu. Hæðin vestan við íbúðarhúsið er 15 X 16 m en fjarar út til norðurs. Hún er 0,3-0,4 m á hæð. Hugsanlegt að þarna sé um að ræða útflattar leifar bæjarhúsa þó mestur hluti þeirra sé nú undir íbúðarhúsinu.
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda
Heimildir:JÁM III, 203-206; Túnakort 1917 og Ö-Brekka, 1

GK-197:002 heimild um útihús 64°05.978N 22°01.233V
Inn á túnakort frá 1917 er merkt útihús innan við 5 m vestsuðvestan við Brekku 001. Útihúsið hefur verið þar sem nú er hæð í túninu vestan við núverandi íbúðarhús á Brekku.
Lítil hæð í túninu.
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda
Heimildir:Túnakort 1917

GK-197:003 heimild um útihús 64°05.933N 22°01.214V
Inn á túnakort frá 1917 er merkt útihús um 80 m suðsuðvestan við Brekku 001. Útihúsið hefur verið syðst í túni, fast við túngarðinn 033 en 15 m austan við merki milli Brekku og Brekkukots.

Neðarlega í sléttuðu túni.
Engin ummerki sjást nú um útihúsið.
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda
Heimildir: Túnakort 1917

GK-197:004 heimild um útihús
Inn á túnakort frá 1917 er merkt útihús 160-170 m suðaustan við Brekku 001.
Heimildir: Túnakort 1917

GK-197:005 Brekkukot heimild um býli
Inn á túnkort frá 1917 er merkt býlið Brekkukot nálægt 50 m vestnorðvestan við Brekku 001.
Heimildir: Túnakort 1917

GK-197:006 Bjarnakot heimild um býli
Inn á túnkort frá 1917 er merkt býlið Bjarnakot nálægt 50 m vestnorðvestan við Brekku 001, líklega fast norðan við Brekkukot 005.
Heimildir: Túnakort 1917

GK-197:007 Kirkjubrú heimild um býli
Inn á túnakort frá 1917 er merkt býlið Kirkjubrú tæpum 200 m austan við Brekku 001.
Heimildir: Túnakort 1917

GK-197:008 Núpskot heimild um býli
Inn á túnakort frá 1917 er merkt býlið Núpskot 170 m austsuðaustan við Brekku 001. "Núpskot var á miðju Suðurtúni Kirkjubrúar (Ath.: en talað var um Norðurtún og Suðurtún sitt hvoru megin í áður nefndum hæðarhrygg - bæði frá Brekku og Kirkjubrú). Á rústum þess var kálgarður fram til 1940." segir í örnefnaskrá
Heimildir: Túnakort 1917 og Örnefnaskrá, 4

GK-197:009 Gíslakot heimild um býli
Inn á túnakort frá 1917 er merkt býlið Gíslakot um 160 m suðsuðvestan við Brekku 001.
Inn á örnefnakort af Álftanesi er Gíslakot nefnt Dómhildarkot í sviga
Heimildir: Túnakort 1917 og Örnefnakort af Álftanesi 1977

GK-197:010 Eysteinskot heimild um býli
Inn á túnakort frá 1917 er merkt býlið Eysteinskot, um 160 m suðvestan við Brekku 001. Á túnakorti er býlið sýnt norðvestan við Gíslakot en inn á örnefnakort af Álftanesi er bærinn sýndur norðaustan við Gíslakot.
Heimildir: Túnakort 1917 og Örnefnakort af Álftanesi 1977

GK-197:011 Hólakot heimild um býli
Inn á túnakort frá 1917 er merkt býlið Hólakot 230 m suðsuðvestan við Brekku 001.
Heimildir: Túnakort 1917

GK-197:012 Árnakot heimild um býli
Árnakot er merkt inn á túnakort frá 1917 tæpum 500 m vestsuðvestur af Brekku 001.
Heimildir: Túnakort 1917

GK-197:013 Halakot heimild um býli
Halakot er merkt inn á túnakort frá 1917 um 420 m vestan við Brekku 001.
Heimildir: Túnakort 1917

GK-197:014 Sjávargata heimild um leið 64°05.976N 22°01.237V
"Beint vestur af Brekku c.a. 10 m vestan við merkin er Smiðshús. Það stendur á svipuðum stað og býlið Brekkukot, stóð áður. Fyrir 1950 voru þarna tveir kálgarðar og umhverfis þá hlaðnir grjótgardar. Sjávargatan frá Brekku lá á milli þessara garða. Hún var fjölfarin gönguleið, því eftir henni var t.d. gengið til kirkju að Bessastöðum af bæjunum vestan við Brekku." segir í örnefnaskrá. Sjávargatan lá frá gamla bænum og til vesturs á hryggnum sem er í landslaginu á þessum slóðum. Gatan lá í túnunum til vesturs þangað sem nú er vegur að Hliði. Hún lá á sama stað og vegurinn liggur þar til komið var að Brekkuvör í Vestri-Skógtjörn.

Rennislétt tún eru að mestu þar sem gatan var en þó lá hún að hluta þar sem nú liggur akvegur. Gatan var notuð fram eftir öldinni.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir:Ö-Brekka, 2

GK-197:015 heimild um kálgarð

"Beint vestur af Brekku c.a. 10 m vestan við merkin [sem eru 30 m vestan við íbúðarhúsið á Brekku] er Smiðshús. Það stendur á svipuðum stað og býlið Brekkukot, stóð áður. Fyrir 1950 voru þarna tveir kálgarðar og umhverfis þá hlaðnir grjótgardar." segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Brekka, 2

GK-197:016 heimild um kálgarð

"Beint vestur af Brekku c.a. 10 m vestan við merkin [sem eru 30 m vestan við íbúðarhúsið á Brekku] er Smiðshús. Það stendur á svipuðum stað og býlið Brekkukot, stóð áður. Fyrir 1950 voru þarna tveir kálgarðar og umhverfis þá hlaðnir grjótgardar." segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Brekka, 2

GK-197:017 *Brunnurinn* heimild um vatnsból

64°06.006N 22°01.291V

"Í Brekkulandi, fast fyrir austan merkin [líklega við Brekkukot], er Brunnurinn. Í hann var sótt vatn frá Brekku" segir í örnefnaskrá. Brunnurinn var um 80 m norðnorðvestan við bæ 001 en 2-3 m austan við túnjaðar og heimreið að Smiðshúsum. Hann var 30-40 m ofan við Suðurnesveg.

Fyllt hefur verið upp í brunninn og hann er ekki lengur greinilegur á yfirborði. Umhverfis eru sléttuð tún en gras er aðeins lægra í námunda við þar sem brunnurinn var.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

GK-197:018 heimild um landamerki 64°05.933N 22°01.737V

"Grjótgardur liggur sunnan túnanna frá áðurnefndum Grásteini í stefnu rétt sunnan við Selskarð. Hann ræður merkjum á móti Skógtjörn. "Áður mun vegur hafa legið þar sem þessi gardur[018] er í stefnu á Selskarð. Hann hefur verið upphlaðinn og púkaður. Þetta var fyrsti vegur á Suðurnesið og var byggður nokkru fyrir aldamótin" segir í örnefnaskrá. Greinilegur, grjóthlaðinn túngardur sést 80-100 m sunnan við íbúðarhúsið á Brekku. Gardurinn liggur austur-vestur með nokkrum litlum beygjum.

Gardurinn liggur í túnjaðri í Brekkulandi en er ennþá greinilegur vestar í íbúðahúsabyggð.

Túngardurinn er hlaðinn úr stórum grjóthnullungum. Hann er allt að 3 m á breidd og mest um 0,8 m á hæð. Hann er þó nokkuð mishár. Hann afmarkar tún Brekku til suðurs og liggur í suðvesturhorni þess svæðis sem nú er tekið til aðalskipulags á um 100 m kafla.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir:Ö-Brekka, 3

GK-197:019 heimild um bústað

Í Sýslu og sóknarlýsingum er Brekka talin upp með 2 tómthúsum.

Heimildir:Sýslu- og sóknarlýsingar, 207

GK-197:020 *Kumlamýri* örnefni legstaður

"Austan Kirkjubúartúns heitir Kumlamýri. Hún nær að Lambhúsatjörn. Nær því austast í henni liggur nú þjóðvegurinn út á Álftanes." segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Brekka, 3

GK-197:021 heimild um leið

"Á hryggnum norðan við Kumlamýri [020] er stórgrýtt mel- og móholt, sem nefnt er Grandi. Austast á honum eru krossgötur." segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Brekka, 3

GK-197:022 *Grásteinn* þjóðsaga huldufólksbústaður

"Á Grandanum, fast norðan við veginn, sem liggur út á Suðurnes, er stór steinn, sem nefndur er Grásteinn. Í honum býr huldufólk. Eitt sinn var reynt að kljúfa Grástein og sjást enn þá fleygaförin í honum. Þegar menn voru byrjaðir að kljúfa steininn sýndist þeim húsin á Eyvindarstöðum standa í ljósum loga og fóru að athuga. Reyndist þá ekki vera kviknað í. Önnur tilraun var gerð til að kljúfa Grástein og fór allt á sömu leið. Hefur það ekki verið reynt síðan." segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Brekka, 3

GK-197:023 heimild um leið

"Eftir Melnum norðanverðum lá troðningur í stefnu frá Núpskoti að Selskarði. Hann var nokkuð hlykkjótur. Líklega hefur hann legið á veginum frá Selskarði að Skógtjörn (þ.e. sýsluveginn, sem G. S. kallar svo.)." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Brekka, 3

GK-197:024 heimild um vatnsból

"Gamall brunnur var niður undir jaðri Suðurtúns á Kirkjubrú og Kumlamýri c.a. 50 m suður af íbúðarhúsinu, nú löngu horfinn." segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Brekka, 3

GK-197:025 heimild um vatnsból

"Gamall brunnur [024]var niður undir jaðri Suðurtúns á Kirkjubrú og Kumlamýri c.a. 50 m suður af íbúðarhúsinu, nú löngu horfinn. U.þ.b. 15 m norðan við húsið á Kirkjubrú er annar brunnur yngri og var hann notaður þar til vatnsveitan kom á Álfanes 1971" segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Brekka, 3

GK-197:026 *Brekkuhóll* heimild um öskuhaug 64°05.990N 22.01.198V

"Brekkuhóll var fast austan við húsið [núverandi íbúðarhús]. Hann mun hafa verið hæstur þar sem hlaðan er nú." "Brekkuhóll mun hafa verið forn öskuhaugur. Upp úr honum kom mikið af fiskibeinum, ösku og múrsteinsbrotum, þegar grafið var fyrir hlöðunni, einnig mikið af skeljum, en þær munu hafa verið bornar heim og skorið úr þeim heima á bæjunum hér áður. Viti var áður á þessum hól. Hann mun hafa verið lagður niður 1906." segir í örnefnaskrá. Brekkuhóllinn var austan við núverandi íbúðarhús á Brekku og var hann hæstur þar sem hlaða stendur nú.

Sléttað hefur verið úr hólnum að hluta og á honum byggð útihús.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir:Ö-Brekka, 1 og 4

GK-197:027 *Lásakot* heimild um býli

Inn á örnefnakort af Álfanesi er Lásakot merkt inn skammt norðan við Skógtjörn suðaustan við Hólakot og Gíslakot.

Heimildir:Örnefnakort af Álfanesi 1977

GK-197:028 *Norðurhellrar* heimild um sel

"Selstöðu hefur jörðin brúkað þar sem heita Norðurhellrar." segir í JÁM

Heimildir:JÁM III, 203

GK-197:029 heimild um ristu

"Torfrista og stúnga fer mjög til þurrðar." segir í JÁM

Heimildir:JÁM III, 203

GK-197:030 *Haukshús/Haugshús* heimild um býli

"Haukshús, hálflenda so kölluð, því það hefur ekki fyrirsvar nema til helmings á móts við lögbýlissjarðir; þykjast menn heyrt hafa að hálflenda þessi sje til forna byggð úr Sviðholtlandi." segir í JÁM. Merkt inn á túnakort frá 1917 320-240 m norðvestan við Brekku [001]. "Fast upp af henni [Helguvík], rétt fyrir norðan merkin, stóð áður Hjallakot, þurrabúð, löngu komin í eyði og hefur nú verið byggður sumarbústaður heldur nær sjónum en á tóftum þess. Haugshús voru u.þ.b. 200 metrum norður og austur (upp) af Hjallakoti. Þau eru einnig komin í eyði fyrir löngu. Þar var löngum tvíbýli." segir í örnefnaskrá

Heimildir:JÁM III, 205, Túnakort 1917 og Ö-Sviðholt, 3

GK-197:031 heimild um bústað

"Tómthús heima við bæinn" segir í JÁM

Heimildir:JÁM III, 206

GK-198 *Haugshús*

8,3 hdr. 1847, óviss 1703. Konungseign. Kölluð Haukshús 1703: "Hálflenda so kölluð, því það hefur

ekki fyrirvar nema til helmings á móts við lögbýlisjarðir; þykjast menn heyrt hafa að háflenda þessi sje til forna byggð úr Sviðholti." Tómtús var þá heima við bæinn - JÁM III, 205-206.
Túnakort ekki til.

GK-198:001 *Haugshús* heimild um býli

"Haugshús voru u.þ.b. 200 m norður og austur (upp) af Hjallakoti [GK-199:002]. Þau eru einnig komin í eyði fyrir löngu. Þar var löngum tvíbýli." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 3

GK-198:002 *Haugshúsbrunnur* heimild um vatnsból

"Við merkin, niður frá Haugshúsum, var Haugshúsabrunnur og voru tröppur niður í hann."

Heimildir:Ö-Sviðholt, 3

GK-198:003 heimild um lendingu

1703: „Heimræði er árið um kríng og lending góð,..."

Heimildir:JÁM III,206.

GK-199 Sviðholt

33,3 hdr. 1760, 1847, óviss 1703. Skálholtskirkjueign til 3.7.1556, eftir það konungseign sbr. DI XIII, 139. 1703 var Haukshús háflenda talin byggð úr Sviðholti, en Litlibær var hjáleiga talin byggð fyrst um 1660, JÁM III, 205-208. 1801 voru 5 heimili í Sviðholti og Litlibær og Haugshús hjáleigur, 3 heimili á þeirri síðarnefndu. Húsmannskot voru Háholt, Hella, Hákot, Gesthús (3 heim), Sveinshús (2 heim) og Hjallakot (2 húsm). 1816 eru talin heimili í Hákot, Haugshúsum, Hjallakoti, Litlabæ, Sveinshúsum og Gesthúsum. Á korti af Álfanesi frá 1825 eru sýnd þessi býli í landi Sviðholti: Gesthús, Hákot, Litlibær, Bjarnastaðir, Haugshús og Hjallakot. Skv. sóknarlýsingu frá 1842 voru Gesthús, Hákot, Sveinshús, Bjarnastaðir, Litlibær og Haugshús talin sem býli en þar fyrir utan 3 hjáleigur og 1 tómtús með Sviðholti - SSGK, 207. 1845 voru 9 heimili í Sviðholti, 5 í Haugshúsum, 4 á Bjarnastöðum, 2 í Litlabæ, 1 í Sveinshúsum, 2 í Hákot og 4 í Gesthúsum. 1847 er Haugshús talið lögbýli, 8,3 hdr, en Litlibær, Hákot, og Gesthús hjáleigur frá Sviðholti. Um 1870 var tvíbýli í Sviðholti en hjáleigur þaðan voru Gesthús, Hákot, Sveinskot, Litlibær, Gerðakot, Bjarnastaðir, Grashús og Þórukot auk Haugshúsa. Þurrabúðir voru Kekkjakot, Mýrarkot, Gömlu-Gesthús, Friðrikskot, Þóroddarkot, Hjallakot og Krókur, Sjósókn, 32-33.

Túnakort er ekki til. Kálgarðar voru í túninu og túngarður að austanverðu en önnur mannvirki ekki. Garðarnir eru nú allir horfnir. Undir grassverði er um 1 m þykkt moldarlag niður á grús, en klöpp er skammt undir sverði austast, næst Breiðumýri. Við bæjarhólinn er moldarlagið dýpra. Túnið var upphaflega sléttað með herfi og þúfnabana en beðasléttur eru einnig syðst í því. Mikið grjót var tekið úr túninu fyrir og um miðja 20. öld og er enn stór grjóthruga í suðurtúninu sem mun vera eftir sléttun í Breiðumýri. Túnið hefur ekki verið unnið síðan.

GK-199:001 *Sviðholt* bæjarhóll bústaður

64°06.072N 22°01.547V

"Í Sviðholti eru nú [1977] tvö íbúðarhús. Gamla húsið er úr timbri og er kjallari hlaðinn úr höggnum steinum undir því. Elzti hluti þess var byggður um 1911. Nýtt hús stendur rétt norðvestan við gamla húsið. Fjós og hlaða, sambyggð, eru u.þ.b. 20-30 metrum austan við nýja húsið. ... var áður þríbýli í Sviðholti. Nefndust bæirnir: Vesturbær, Miðbær og Austurbær. Vesturbær og Miðbær voru sambyggðir og voru bæjardyr sameiginlegar. Austurbærinn var um 10 metrum austan við Miðbæinn á hól, sem nefndur var Sviðholtshóll. Mun hann að mestu hafa verið forn öskuhaugur og er líklegt að aðalbærinn í Sviðholti hafi staðið þar um aldir. Þegar grafið var fyrir vatnsveitunni var komið þar ofan á þykkt öskulag. Þegar Kristján [Eyjólfsen f. í Sviðholti 9.9.1892] var að alast upp var Miðbærinn einnig kallaður Gíslabær eftir bóndanum Gísla Þorkelssyni. Nýja húsið í Sviðholti stendur fast norðan við þar sem Miðbærinn var. Á þeim stað voru áður hesthús, móhús og fjós frá Gíslabæ." segir í örnefnalýsingu. Bæjarhús úr torfi og grjóti munu síðast hafa staðið hæst á hólnum þar sem nú er slétt flöt sunnan við yngra íbúðarhús af tveimur.

Stór náttúrulegur hóll, mjög brattur að austan og standa á honum hús að austan og norðan. Yngra íbúðarhúsið nyrst á hólnum er ekki með kjallara en grafið var niður fyrir undirstöðum þess. Útihúsin austan í hólnum eru hinsvegar djúpt niðurgrafin. Núverandi heimreið liggur upp á hólinn að suðvestan og sunnan við hana er kálgarður í rótum hólsins.

Erfitt er að greina hvar byggingaleifar taka við af hinum náttúrulega hól en ætla verðu að bæjarhóllinn

sé a.m.k. 30x30 m og 1 m á hæð, sennilega talsvert meira. Ekki var tekið eftir fornleifum þegar grafið var fyrir útihúsasamstæðu austan í hólnum. Hvompur eru á háhólnum sunnan við yngra íbúðarhús. Neðan við stofugluggann er dæld sem myndast hefur eftir 1990. Flag er suðvestan til á flötinni efst á hólnum og er þar í þétt pakkað af hleðslugrjóti 5-10 sm undir grasrót en ekki eru það samhangandi hleðslur. Siggubær var sá minnsti af þremur bæjum í Sviðholti og stóð lengst á flötinni efst á hólnum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Sviðholt, 2-3

GK-199:002 *Hjallakot* heimild um bústað

"Fast upp af [Helguvík] rétt fyrir norðan merkin, stóð áður Hjallakot, þurrabúð, löngu komin í eyði og hefur nú verið byggður sumarbústaður heldur nær sjónum en á tóftum þess."

Heimildir: Ö-Sviðholt, 3; Ö-Bessastaðahreppur, 4.

GK-199:003 *Þórukot* heimild um býli

"Þórukot er 50-100 metra norðan Haugshúsa [GK-198:001]. Þar er nú stórt og reisulegt hús, að stofni til byggt úr gamla húsinu." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Sviðholt, 3

GK-199:004 *Fjósaflöt* örnefni fjós

"Fjósaflöt heit fast norðvestan við Þórukot [003]." segir í örnefnalýsingu.

"Kristján nefnir Fjósaflöt Sviðholtsflöt, en segir hana hafa verið nefnda Fjósaflöt frá Þórukoti, enda átti Þórukot flötina." segir þar enn fremur

Heimildir: Ö-Sviðholt, 3, 4; Ö-Bessastaðahreppur, 3

GK-199:005 *Hjallaland* heimild um býli

"Niður af [Fjósaflöt] er túnflötur, sem heitir Hjallalandsvöllur og nær hann alveg niður að sjó. Býlið Hjallaland stóð neðan til á honum miðjum." segir í örnefnalýsingu. "Hjallalendisvöllur liggur neðan frá sjó alla leið að götu frá Þórukoti að Bjarnastöðum." segir í örnefnalýsingu Bessastaðahrepps.

Heimildir: Ö-Sviðholt, 3; Ö-Bessastaðahreppur, 3

GK-199:006 *Hvanngarðsvöllur* örnefni kálgarður

"Niður frá Vesturbænum í Sviðholti, meðfram Þórukotstúni að austan, var Hvanngarðsvöllur. Hann náði niður að Halldórsflöt í Huagshúsatúni." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Sviðholt, 3

GK-199:007 *Sameignargarður* heimild um kálgarð

"U.þ.b. 300 m² garður var framan við Vesturbæinn í Sviðholti. Hann tilheyrði öllum bæjunum í Sviðholti og var hann nefndur Sameignargarður." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Sviðholt, 4

GK-199:008 heimild um leið

"Sjávargata lá niður frá Þórukoti, sunnan Hjallalandsvallar. Sviðholtsmenn gengu þessa götu einnig hér áður ..." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Sviðholt, 4

GK-199:009 heimild um leið

"Sviðholtsmenn gengu þessa götu [þ.e. 008] einnig hér áður en síðar gengu þeir til sjávar niður Hjallalandsflöt, a.m.k. frá Austurbænum." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Sviðholt, 4

GK-199:010 heimild um leið

"Stígur lá frá Árnakoti (Vestri-Skógtjörn) að Bjarnastöðum. Hann lá fast fyrir neðan Þórukot og á milli Fjósaflatar og Hjallalandsvallar." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Sviðholt, 4

GK-199:011 heimild um leikvöll

"Sunnan Þórukots, fast austan við stíginn [010], voru aflraunasteinar, nú horfnir. Reyndu vermenn sig hér áður á þeim. Aldrei heyrði Kristján þá nefnda. Flöt þá er steinarnir voru á nefnir G.S. Þórukotsflöt og segir hann vermenn þar hafa farið í bændaglímu, iðkað steinatök og aðrar aflraunir." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 4

GK-199:012 Þórukotstraðir heimild um leið

"Nú liggur vegur frá Sviðholti niður að Þórukoti. Þar voru áður Þórukotstraðir. Þær lágu upp á Sviðholtstraðir, sem lágu að Svalbarða ..." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 4

GK-199:013 Sviðholtstraðir heimild um leið

Landamerki eru úr markasteini fast norðan við sjávangötu frá Króki "Þaðan er línin í annan markastein, sem var vestan við Sviðholtstraðir. (Ath. Sviðholtstraðir var gatan niður að Svalbarða nefnd.)" segir í örnefnalýsingu. "Þórukotstraðir] lágu upp á Sviðholtstraðir, sem lágu að Svalbarða ... Sviðholtstraðir voru einnig nefndar Svalbarðatraðir." segir í örnefnalýsingu. Gamli vegurinn greindist á hlaðinu í Sviðholti [sbr. 018] ... Hinn vegurinn (þ.e. Svalbarðstraðir) lá að Svalbarða og þaðan niður í Helguvík." segir þar enn fremur.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 2, 4, 5

GK-199:014 Sviðholtsbrú heimild um leið

"Gamli vegurinn lá áður af Grandanum og eftir Breiðumýri í stefnu rétt fyrir norðan Sviðholt. Var hann þar nefndur Sviðholtsbrú eða Mýrarbrú." segir í örnefnalýsingu. Sviðholtsbrú er gamli vegurinn sem liggur til austurs frá Sviðholti, að útihúsum og áfram út á Breiðumýri. Brúin er nú malarborinn vegur og skurðir meðfram honum í mýrinni og sér ekki til gamla vegarins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Sviðholt, 4-5

GK-199:015 Sviðholtsbrunnur heimild um brunn

"Í krianum þar sem [vegurinn 014] beygði upp að Sviðholti var brunnur frá Sviðholti." segir í örnefnalýsingu. Í Sviðholti er Sviðholtsbrunnur ... Krókur er sunnan við Sviðholtsbrunn." segir í örnefnalýsingu Bessastaðahrepps. Þessi brunnur er nú horfinn en talið er að hann hafi verið fast sunnan við Sviðholtsbrú, um 15 m vestan við útihús sem standa í jaðri Breiðumýrar. Þar kom upp vatn í miklum rigningum fyrir nokkrum árum og sagði faðir Friðriks Jóhannssonar þá að þar hefði verið brunnur.

Í túni, fast við gamla vegbrún

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Sviðholt, 5; Ö-Bessastaðahreppur, 3

GK-199:016 heimild

"Niður að [brunninum 015] lá lágur grjótgarður frá Sviðholtsbæjunum ..." segir í örnefnalýsingu. Á korti af Álftanesi frá 1825 er sýndur garður sem liggur í átt frá Sviðholti í stefnu að Brekku og tengist landamerkjagarði 043. Óvíst er að um sama garð sé að ræða en báðir eru nú með öllu horfnir og hafa ekki sést í manna minnum

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Sviðholt, 5; Þjsks, Rkmr. Isl. journ. 19. nr. 924.

GK-199:017 heimild um leið

"Niður að [brunninum 015] lá lágur grjótgarður frá Sviðholtsbæjunum og sunnan hans lá gata niður að brunninum." segir í örnefnalýsingu. Þessi gata er sennilega framhald Sviðholtsbrúar upp á bæjarhólinn og er nú malarborinn vegur þar sem hún var.

Í túni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Sviðholt, 5

GK-199:018 heimild um leið

"Gamli vegurinn greindist á hlaðinu í Sviðholti og lá annar vegurinn út (norður) í Holtið, sem kallað er og lá að Bjarnastöðum, Þóroddarkoti, Sveinskoti, Litlabæ, Gesthúsum og Há koti." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 5

GK-199:019 Krókur heimild um býli64°05.993N 22°01.372V

"Eyðibýlið Krókur var suðaustanvert við Sviðholtstún. Þar sér enn fyrir garði, Króksgarði, en vegurinn lenti yfir húsatættarnar. Krókur var grasbýli." segir í örnefnalýsingu. Suðurmerki Sviðholts lágu úr

Grásteini "í Króksgarð miðjan" Til skamms tíma sást hluti af kálgarði sunnan við Suðurnesveg þar sem göngustígur greinist frá honum að Höfðabraut. Talið er að kálgarðurinn hafi verið þar sem kotið var áður en rústir þess eru horfnar fyrir löngu.

Uppbyggður malbikaður vegur og gangbraut sunnan við hann. Norðan við veginn eru sléttuð tún Sviðhólts en sunnan við uppfylling á lóð einbýlishúss.

Ekki er vitað um nákvæma staðsetningu kotsins, það gæti verið undir veginum eða rétt sunnan við hann. Hluti kálarðsins lenti undir Suðurnesvegi þegar hann var fyrst lagður 1964. Meira hefur horfið síðan við vegabætur og lóðaframkvæmdir sunnan við veginn. Þar er nú nýlegt einbýlishús og nær moldaruppfylling fyrir garð þess niður að gangbraut meðfram veginum.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir:Ö-Sviðholt, 2, 5

GK-199:020 heimild um leið

Suðurmerki Sviðhólts lágu úr Grásteini "í Króksgarð miðjan og þaðan í markastein fast norðan við sjávargötu frá Króki."

Gæti verið sami garður og 043

Heimildir:Ö-Sviðholt, 2

GK-199:021 heimild

"Suðvesturhornið af Breiðumýri var afmarkað með grjótagarði, og nefnt Sviðholtsmýri." segir í örnefnalýsingu.

Tæplega sami garður og 043

Heimildir:Ö-Sviðholt, 5

GK-199:022 *Torfholt* heimild um mógrafir

"Mótekja var um alla Breiðumýri. Var ruðningur þar víðast tvær skóflustungur, en fjórar stungur mór - og sums staðar meira. Torfholt er í Breiðumýri, u.þ.b. 150 m beint norður af Sviðholti. Upp á það var mórinn borinn og þurrkaður. Reyndar var hann einnig þurrkaður í kringum grafirnar, þar sem hægt var fyrir bleytu. Um Torfholt eru vatnaskil í Breiðumýri." segir í örnefnalýsingu.

Á korti af Álfanesi frá 1825 er merktur "Móholt" á svipuðum stað og gæti það verið eldra nafn.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 5; Þjsks, Rkmr. Isl. journ. 19. nr. 924.

GK-199:023 *Grashús* heimild um býli

64°06.141N 22°01.547V

"Grashús ft. voru u.þ.b. 100-130 m beint norður af Sviðholti. Grashús voru grasbýli. Þetta svæði er nú komið í tún frá Sviðholti." segir í örnefnalýsingu. Grashús var um 50 m austur af Suðurnesvegi og 120 m norður af norðausturhorni yngra íbúðarhúss í Sviðholti.

Kotið hefur staðið austan í ávalri bingu í túninu norðan við Sviðholt. Þar er nú sléttuð tún og eru þúfur byrjaðar að myndast.

Kálgarður var á þessum stað fram efir 20. öld en langt er síðan rústir kotsins voru jafnaðar við jörðu. Bæjarstæðið hefur verið sléttuð en einn steinn er byrjaður að koma upp og markar staðinn þar sem kotið og/eða kálgarðurinn var.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Sviðholt, 5

GK-199:024 *Bjarnastaðir* heimild um býli

"Bjarnastaðir eru u.þ.b. 200 metra í norðvestur frá Sviðholti. Tvíbýli var áður á Bjarnastöðum og voru bæirnir sambyggðir með einum bæjardyrum. Þeir stóðu einum 50 metrum sunnan við veginn, nokkuð ofarlega í túni." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 5

GK-199:025 *Heródes* heimild um brunn

"Nokkurn veginn í miðju túni [Bjarnastaða] var brunnur, nefndur Heródes. Vont vatn þótti í honum" segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 5

GK-199:026 *Friðrikskot* heimild um bústað

"Í miðju Bjarnastaðatúni, aðeins sunnan til, var tómthúsið Friðrikskot - fór í eyði um aldamót [1900]. Það var í spaugi nefnt Friðriksgáfa, sbr. Friðriksgáfu á Möðruvöllum í Hörgárdal, sem var eitt stærsta hús á Íslandi. Friðrikskot var hinsvegar með minnstu kotum á Álfanesi." segir í örnefnalýsingu. "Friðrikskot er norðan Hjallakots með Helguvík ..." segir í örnefnalýsingu Bessastaðahrepps.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 5-6; Ö-Bessastaðahreppur.

GK-199:027 *Sauðagerði* örnefni

"Í sunnanverðum Litlabæjartanga, norðvestan við Bjarnastaðavör, eru þangklappir, sem ná langt fram í sjó og koma upp úr á fjöru. Þar var kallað Sauðagerði og átti Sviðholt þangskurð þar. Annars lék vafi á hvar Sauðagerði væri í Litlabæjartanga." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 10

GK-199:028 *skóli* heimild

"Bjarnastaðaskóli, steinhús, reist 1914, stendur u.þ.b. mitt á milli Bjarnastaða (þ.e. gömlu bæjanna) og Þóroddarkots. Áður var skólinn í gömlu timburhúsi, u.þ.b. 100 m í suðvestur frá núverandi skólahúsi." segir í örnefnalýsingu.

"Skóli" er merktur á uppdrátt Herfingjaráðsins af Álfanesi frá 1902.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 6

GK-199:029 *Gerðakot* heimild um býli

"Gerðakot var spölkorn norðvestur frá Þóroddarkoti (u.þ.b. 70-80 m) og lágu túnin saman á kafla. Gerðakot var í eyði um nokkurt skeið, en byggðist aftur upp úr 1920." segir í örnefnalýsingu. "Það hús sem nú heitir Gerðakot er u.þ.b. 60 m norðaustan Gesthúsa. U.þ.b. 30 m ofan þess er hús, sem heitir Steinar, nær því á sama stað og Gerðakot stóð áður." segir þar enn fremur.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 6, 8

GK-199:030 *Mýrarkot* heimild um bústað

"Mýrarkot stóð u.þ.b. 60-70 metra beint norður af Gerðakoti [028] og hatar þar enn fyrir tóftum. Nafn sitt hefur það fengið af Breiðumýri, sem liggur norðan þess - niður að Sandskarði svonefndu. U.þ.b. 30-40 metrum suður af tóftum Mýrarkots sést fyrir steiptum grunni einhverrar byggingar. ... Mýrarkot og Kekkjakot voru hvorttveggja tómthús. Mýrarkot lagðist í eyði 1915 ..." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 6; Sjósókn, 32

GK-199:031 *Kekkjakot* heimild um bústað

"Kekkjakot var rétt norðvestur frá Mýrarkoti, u.þ.b. 50-60 m. Það stóð rétt fyrir sunnan enda Breiðumýrar. Frá Kekkjakoti og niður í Sandskarð voru u.þ.b. 60-70 metrar, þegar Kristján man fyrst eftir. Sumir nefndu Kekkjakot Björnskot eftir þeim, sem fyrst byggði þar. Sá var Sveinbjörnsson, bróðir Sveinbjörns í Sveinskoti. Mýrarkot og Kekkjakot voru hvorttveggja tómthús. Mýrarkot lagðist í eyði 1915, en Kekkjakot eitthvað fyrr." segir í örnefnalýsingu. "Gripahús frá Gesthúsum eru sunnanvert við Gesthúsatjörn og lenda að nokkru í tjarnarstæðinu. Þar var Kekkjakot áður." segir þar enn fremur

Heimildir:Ö-Sviðholt, 6, 8; Sjósókn, 32

GK-199:032 *Sveinskot* heimild um býli

"Sveinskot er u.þ.b. 100 metrum beint sunnan við Hákot. Fyrir ofan bæinn, efst í túninu, var klapparstykki. Gísli Sigurðsson nefnir það Hellu í lýsingu sinni og telur einnig, að Sveinskot hafi upphaflega heitið Hella. Jóhann Jónsson í Sveinskoti nefnir stykki þetta einnig Hellu. Kristján og Einar hafa hinsvegar alltaf heyrt það nefnt Hellustykki. Bærinn í Sveinskoti brann um 1930 og var þá byggt nýtt hús á Hellunni. Er það timburhús með steiptum kjallara. Útihús standa þar á hlaðinu." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 7

GK-199:033 heimild um brunn

"Lítill brunnhola var í Sveinskotstúni, norðvestur frá bæ." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 7

GK-199:034 *Sviðholtshólmi* heimild um lendingu

"Hrakhólmar eru tveir hólmar út af norðurenda Bakkakotsgranda ... Suðurhólminn heitir Sviðholtshólmi og liggur undir Sviðholt. ... Kristján hefur einnig heyrt um að sjóbúð og útræði frá Sviðholti hafi verið í Sviðholtshólma, og í honum átti Sviðholt þangskurð." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 9

GK-199:035 *Sveinskotsvör* heimild um lendingu

"Sveinskotsvör er nálægt 80-100 metrum sunnan Hákotsværa. Við hana eru þangflúðir og klappir. Hún

er aðeins norðar en beint niður af Sveinskotsbænum. Framan við vörina í Sveinskoti er aflangt sker og lón innan við það. Yfir skerið flýtur um hálfafallið." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 10; Ö-Bessastaðahreppur, 4

GK-199:036 *Bjarnastaðavör* heimild um lendingu

"Sunnan við Litlabæjarvör er Litlabæjartangi ... Sunnan hans er Bjarnastaðavör. Að henni eru miklar klappir og bratt að setja bátinn upp. Þótti hún mjög vond." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 10

GK-199:037 *Þóroddarkot* heimild um bústað

"Þóroddarkot var u.þ.b. 60-80 metrum norður af Bjarnastöðum. Það var þurrabúð frá Þórukoti, en því fylgdi þó svolítið túnskækill nefndur Þóroddarkotsgerði, en síðar Þóroddarkot eftir að býlið fór í eyði." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 6

GK-199:038 *Gella* heimild um lendingu

"Gella heitir vör u.þ.b. 50-60 metrum sunnan við Bjarnastaðavör. Hún er á milli klappa. Setja þurfti bátana þar upp við klöpp. Vörin er nokkuð breið utan til, en þrengist þegar nær dregur fjörunni, en þar kvíslast hún svo í tvær varir og gengur stór klöpp fram á milli þeirra, efst. Norðari vörin var frá Grashúsum, en sú syðri frá Sviðholti, (þ.e. Austurbænum og Miðbænum)." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 11

GK-199:039 *Sviðholtsvör* heimild um lendingu

"Sunnan við Gellu [038] er svolítið þangskurðarpláss, u.þ.b. 60-70 m svæði. Sunnan við það er vör, sem skiptist í tvær af skeri í miðri vör. Norðan við skerið er Sviðholtsvör og var hún frá Vesturbænum í Sviðholti." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 11; Ö-Bessastaðahreppur, 4

GK-199:040 *Þórukotsvör* heimild um lendingu

"Sunnan við Gellu [038] er svolítið þangskurðarpláss, u.þ.b. 60-70 m svæði. Sunnan við það er vör, sem skiptist í tvær af skeri í miðri vör. Norðan við skerið er Sviðholtsvör og var hún frá Vesturbænum í Sviðholti. Syðri vörin er Þórukotsvör." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 11

GK-199:041 *Skiparéttargrandi* örnefni

"Gísli Sigurðsson getur um Skiparéttargranda, granda eða hrygg í túni - lá norðan við Þórukot. Kristján kannast ekki við þetta nafn." segir í örnefnalýsingu. "Skiparéttargrandi er í Þórukoti" segir í örnefnalýsingu Bessastaðahrepps.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 11; Ö-Bessastaðahreppur, 3

GK-199:042 *Stórigarður* heimild um kálgarð

"Þá getur Gísli einnig um Stóragarð, sem hann segir hafa verið matjurtagarð frá Sveinskoti og getur þess að talið hafi verið, að þarna hafi bærinn [í Sveinskoti] staðið um 1800, er sjór flæddi inn í hann. En eftir það var hann færður. Ekki kannast Kristján né aðrir heimildarmenn við það nafn." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 11

GK-199:043 heimild um landamerki

Frá markasteini vestan við Sviðholtstraðir "ræður garðlag niður að sjó." segir í örnefnalýsingu.

Á korti Björns Gunnlaugssonar af Álftanesi frá 1825 er sýndur garður suðaustan við Sviðholt, í stefnu frá Grásteini og mun hann hafa verið á merkjum - mun ofar og austar en sá sem að ofan er lýst.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 2; Þjsks, Rkmr. Isl. journ. 19. nr. 924.

GK-200 Litlibær

Hjáleiga frá Sviðholti. 1703: "Litle Bær, hjáleiga frá Sviðholti, bygð fyrst fyrir 40 eða 45 árum. Jarðardýrleiki er óviss" JÁM III, 208.

Túnakort 1917: 6,1 teigar, 750 m². Nálægt helmingur túnanna sléttaður, mikið þýft og greiðfært, sums

staðar grýtt.

GK-200:001 *Litlibær* heimild um býli

"Litlibær var grasbýli u.þ.b. 180-200 m suðvestur frá Sveinskoti. Hann fór í eyði fyrir u.þ.b. 60 árum. Í Litlabæ er fæddur Guðmundur Kamban skáld." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 7

GK-200:002 *Litlabæjarbrunnur* heimild um vatnsból

"Brunnur, u.þ.b. 100 m norður frá þeim stað, sem bærinn var á, sést ennþá vel. Hann er alltaf nefndur Litlabæjarbrunnur. Í hann var sótt vatn frá Litlabæ og einnig oft frá Bjarnastöðum og Sveinskoti." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 7-8

GK-200:003 *Litlabæjarvör* heimild um lendingu

"Litlabæjarvör er 80-90 m þar fyrir sunnan [Sveinskotsvör]. Inn í hana er mjó renna og þangklappir til beggja handa. Hún þótti ágæt vör." segir í örnefnalýsingu.

"Í bók Gísla Jónssonar, Frá foreldrum mínum, segir svo á bls. 70-71: "Gegnt miðri innsiglingunni [þ.e. í Litlabæjarvör] og eigi langt frá stórstraumsfjöruborði, er klettur, sem kemur upp um fjöru, en fer í kaf áður en hálffallið er að. Snati er hann kallaður. Þegar illt er í sjó, þykir hann til óþurftar. Þá þarf að beygja fyrir hann og liggur þá báturinn venjulega flatur fyrir bárunni. Hér verður því ekki lent nema sýnd sé full aðgæzla. Önnur smábýli á Nesinu eiga rétt til uppsáturs hér, m.a. Grashús." - Kristján kannast við stein þennan, en man ekki eftir nafninu Snati á honum, telur þó, að það sé rétt. Segir Kristján, að lítið þurfi að sveigja fyrir stein þennan." segir ennfremur í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 11; Ö-Bessastaðahreppur, 4; Gísli Jónsson, Frá foreldrum mínum, 70-71

GK-200:004 *Bjarnastaðir* bæjarstaði býli

Húsin merkt á túnakort 1917, norðaustan við Litlabæ. Teigar voru 2,1 og 1,4. Garðar voru 1100m² og 700m². Útihús.

Heimildir:Túnakort 1917

GK-200:005 *Sveinskot* bæjarstaði býli

Stöð norðan við Litlabæ, samkvæmt túnakorti frá 1917. Bænum fylgdu útihús. Teigar voru 1,3 hdr. og garðar 750 m².

GK-201 Hákot

Hjáleiga frá Sviðholti. 1847: Kemur fram í JJ en dýrleiki jarðar fylgir ekki. Túnakort 1917: teigar 1,1 og garðar 1000 m². Helmingur túnanna sléttaður.

GK-201:001 *Hákot* heimild um býli

"Hákot var u.þ.b. 120 m sunnan við Gesthús." segir í örnefnalýsingu. "Neðan við Hákot [þ.e. núverandi hús með því nafni] er nýbyggt hús, nefnt Sólbyrgi. Bærinn í Hákoti stóð áður fast neðan þess." segir þar ennfremur.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 7, 8

GK-201:002 heimild um túngarð

"Smá garðbrot var á milli túnanna [Í Gesthúsum og Hákoti]." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 7

GK-201:003 heimild um vatnsból

"Brunnur var í túnfætinum vestur frá Hákotsbænum." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 7

GK-201:004 *Hákotsvör* heimild um lendingu

"Hákotsvör er u.þ.b. 100 m sunnan Gesthúsavara. Þangfjara er á milli varanna." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 10; Ö-Bessastaðahreppur, 4

GK-201:005 *Gerðakot* bæjarstæði býli
Heimildir:Túnakort 1917

GK-202 Gesthús

Hjáleiga frá Sviðholti. 1847: Nefnd í JJ en dýrleiki er ekki gefin upp. Túnakort 1917: teigar 0,9 og garðar 560 m². Túnin mest öll sléttuð.

GK-202:001 *Gesthús* heimild um býli

"Gesthús voru dálítinn spöl í suðsuðvestur af Sandskarði (u.þ.b. 40-50 m) - rúmum 100 metrum suðvestur af Kekkljakoti, beint niður af Gerðakoti." segir í örnefnalýsingu. "Húsið í Gesthúsum stendur eina 40-50 m suður af þar sem Gesthúsabærinn stóð áður. Það var byggt árið 1958." segir þar ennfremur.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 6-7, 8

GK-202:002 *Gömlu Gesthús* heimild um býli

"Áður stóðu Gesthús nokkru nær sjónum. Voru þar kölluð Gömlu Gesthús." segir í örnefnalýsingu. "Í Gömlu Gesthúsum var þurrabúð, og réri maðurinn þaðan á útvegi Bjarna [Steingrímssonar í Gesthúsum." segir í Sjósókn, endurminningum Erlendar Björnssonar, Sjósókn. Þetta mun eiga við tímann um 1870.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 7; Sjósókn, 32

GK-202:003 heimild um brunn

"Lítill brunnhola var rétt upp af [Gömlu Gesthúsum] í suðurendanum á þríhyrndri spildu, sem Rófa nefndist." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 7

GK-202:004 heimild um brunn

"Gamall brunnur var u.þ.b. 80-100 metra í norður frá Gesthúsum. Í hann var sótt vatn frá Gesthúsum, Kekkljakoti, Mýrakoti og Gerðakoti. Aldrei þraut í brunninum og þótti í honum fremur gott vatn. Seinna tók Ólafur í Gesthúsum nýjan brunn nær Gesthúsum." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 7

GK-202:005 heimild um lendingu

"Lending frá Gesthúsum er sunnan til í Sandskarðinu. Var lent þar við sléttan sandinn." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 10

GK-202:006 *Gesthúsavör* heimild um lendingu

"Gesthúsavör var beint niður af bænum, sunnan við Sandskarð (Ath. Ekki er miðað við húsið sem nú er). Þar var oftast lent til að kasta af fiskinum, en síðan var bátnum brýnt í Sandskarðinu [005]." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 10; Ö-Bessastaðahreppur, 4

GK-202:007 heimild um lendingu

"Á milli þessara vara [þ.e. 005 og 006] sést greinilega fyrir einni vör enn, en ekki er vitað hverjir notuðu hana." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 10

GK-202:008 *Litlu-Gesthús* heimild um bústað

"Niður af Gesthúsum, á milli Hákotsvarar og Gesthúsvarar, var þurrabúðin Litlu-Gesthús. Má vera að vörin milli Gesthúsvarar og lendingarinnar í Sandskarði hafi verið notuð frá Litlu-Gesthúsum." segir í örnefnalýsingu.

"Síðasti bóndi í Litlu-Gesthúsum hét Guðlaugur og minnir Kristján, að hann hafi verið Jónsson. Þegar hann var við öl sagðist hann gjarna vera frá Rómaborg - og kölluðu sumir Litlu-Gesthús Rómaborg þess vegna." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 10

GK-203 Bakkakot

5 hdr. 1847, óviss 1703. Konungseign. Kallað hálfbýli 1703 "Því þar er ekki fyrirvar nema til helmings á móts við lögbýlisjarðir og halda menn byggt vera af Eyvindarstaðalandi, so þar efast enginn um." JÁM III, 209. 1847: Jarðardýrleiki 5 hdr. 1703: „Túninu spillir sandságangur með stórviðrum." JÁM III, 210
Túnakort ekki til.

GK-203:001 *Bakkakot* heimild um býli

"Grasbýlið Bakkakot var áður u.þ.b. á miðjum Bakkakotsgranda. Þar er nú allt orðið sandorpið og auk þess hefur sjórinn gengið mikið á landið. Bakkakot mun byggt úr landi Eyvindarstaða. Það lagðist í eyði rétt upp úr síðustu aldamótum." segir í örnefnalýsingu. "Bakkakotssker er u.þ.b. 20-30 metra frammi í sjó - fram af Sandskarðinu. Það er beint fram af Bakkakoti (þ.e. staðnum, sem Bakkakot var á). Það kemur upp um fjöru." segir þar ennfremur

Heimildir:Ö-Sviðholt, 9, 10

GK-203:002 heimild

"Rétt norðan við Bakkakotsbæ var svokölluð Rás úr Bakkakotstjörn og niður í sjó. Á vorin var Rásin mokuð fram og vatninu hleypt úr Bakkakotstjörn, en í henni var rífandi slægjuland." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Sviðholt, 9

GK-203:003 heimild um lendingu

1703: „Heimræði er árið um kríng og lending góð"

Heimildir:JÁM III, 209.

GK-204 Deild (Tröð)

1703: Jarðardýrleiki óviss. Konungseign. Mun vera byggð úr landi Eyvindarstaða. JÁM III, 210.
1847: Dýrleiki 12 1/2 hdr. JJ, 93. Túnakort 1917: teigar 1,7 og garðar 1530 m2. Túnin að mestu sléttuð, stórgrytt sums staðar. 1703: „Túnunum spillir stórlega sands og sjáfar ágangur, so valla er óhætt mönnum og fjenaði fyrir stórflæðum... ." JÁM III, 211.

GK-204:001 *Deild* bæjarhóll býli

Heimildir:Túnakort 1917.

GK-204:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-204:003 *Deildarkot* heimild um býli

Heimildir:Túnakort 1917

GK-204:004 *Tröð* heimild um býli

Heimildir:Túnakort 1917

GK-204:005 *Norðurhellrar* heimild um sel

1703:„ Selstaða hefur brúkuð verið til forna í Norðurhellrum."

Heimildir:JÁM III, 211.

GK-204:006 heimild um lendingu

1703: „Heimræði er árið um kríng og lending góð... ."

Heimildir:JÁM III, 211.

GK-204:007 *Deildartúngarður* heimild um varnargarður

„Garður af grjóti, aðallega við sjóinn til varnar." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 160.

GK-204:008 *Deildarbrunnur* brunnur vatnsból
„Brunnur í Deildartúni." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 160.

GK-204:009 *Deildarbrunnagatan* heimild um leið
„Gatan lá frá Brunninum heim til bæjar." Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 154, 160

GK-204:010 *Sjávargatan* heimild um leið
„Deildarsjávargatan lá heiman frá bæ til Deildarvarar." Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 154.

GK-204:011 *Deildarvör* heimild um lendingu
„Deildarvör var austan Deildartanga." Kemur fram í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 154.

GK-205 Bárúhaugseyri

Í fógetareikningum frá 1547-1548 yfir leigu, landskyldur og skreiðargjaldsreikninga af konungsjörðum er Bárekseyri (Booresöre) nefnd um leið og Kashús og Lambhús. DI. XII, 117, 125, 143-144, 158, 178, 184. Einnig í fógetareikningum frá 1552. DI. XII, 404. 1703: „... Hálflenda so kölluð, því hún hefur ekki fyrirsvar nema til helmings á móts við lögbýlisjarðir, og segja menn að Akarakot sje annars helmíngur þessarar jarðar, síðar bygt en þessi jörð. Jarðardýrleiki er óviss." Konungseign. 1847: „Jb. 1803 telur jörð þessa (áður) aðeins 8 5/6 h. að dýrleika, líklega af því Akarakot eigi er þar talið með." JJ, 93, nm. 1847: Dýrleiki 0 5/6 hdr. JJ, 93. 1703: „Túnið brýtur og fordjarfar á tvo vegu sjáfar, vatns og sands ágángur." JÁM III, 213. Túnakort ekki til.

GK-205:001 *Báruhaugseyri* bæjarhóll býli
Heiti Bárhaukseyri kemur líka fram.
Heimildir:JÁM III, 212.

GK-205:002 heimild um rist
1703: „Torfrista og stúnga og móskurður nálægt."
Heimildir:JÁM III, 213.

GK-205:003 heimild um lendingu
1703: „Heimræði er árið um kríng og lending sæmileg... "
Heimildir:JÁM III, 213.

GK-206 Landakot

1703: „, hálflenda so kallað, því hún hefur ekki fyrirsvar nema til helmínga móts við lögbýlisjarðir. Segja menn þessi hálflenda sje bygd til forna af Eyvindastaðalandi. Jarðardýrleiki er óviss." Konungseign. JÁM III, 217. 1847: Jarðardýrleiki 7 1/3 hdr. JJ, 93. Túnakort 191: teigar 4 og garðar 3000m². Túnin að mestu sléttuð, stórgrýtt sums staðar. 1703: „Túnunum sem liggja að sjó spillir sjáfarágángur." JÁM III, 218.

GK-206:001 *Landakot* bæjarhóll býli
Heimildir:Túnakort 1917

GK-206:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-206:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-206:004 bæjarstæði bústaður
1703: „Tómthúsmaður heima við bæinn"
Heimildir:JÁM III, 218.

GK-206:005 *Landakotstúngarður* heimild um túngarð
„Túngarður af grjóti umhverfis túnið." Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 160.

GK-207 Kasthús

Kasthús nefnd í fógetareikningum um leigu, landskyldur og skreiðargjaldsreikninga af konungsjörðum frá 1547-1548. DI. XII, 117, 126, 143-144, 158, 178, 184. Einnig í fógetareikningum frá 1552. DI. XII, 404, 412, 595. 1703: „... Hálfbýli kölluð, því á jörðinni er ei nema hálfyrirsvar. Jarðardýrleiki er óviss." JÁM III, 216. Konungseign. 1847: Jarðardýrleiki 8 1/3 hdr. JJ, 93. Túnakort ekki til. 1703: „Túninu spillir sandfok." JÁM III, 217.

GK-207:001 *Kasthús* bæjarhóll býli
Heimildir:JÁM III, 216.

GK-207:002 *Kasthúsatúngarður* heimild um túngarð
„Túngarður aðallega á austurkant túnsins." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 159.

GK-207:003 *Kasthúsabrunnur* heimild um vatnsból
„Brunnur við mýrarjaðarinn, austur við Kasthús." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 159.

GK-207:004 *Brunngatan* heimild um leið
„Lá frá Kasthúsabrunni heim til bæjar." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 159.

GK-207:005 *Kasthúsatraðir* heimild um traðir
„Sama og Sjávargatan, lá úr að Kasthúsavör." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 159.

GK-207:006 *Kasthúsahlið* heimild
„Hlið á Kasthúsatúngarði sneri við norð-austri." Segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 159.

GK-208 Akrakot

1703: „... háflenda so kölluð, því hún hefur ekki nema helmíngs fyrirsvar á móts við lögbýlissjarðir, hefur í manna minni, innan 60 ára, bygð úr Bárhauseyrar landi á fornum tóftum, sem sumir hyggja fyr hafi bygðar verið og kallað Akrar. Jarðardýrleiki er óviss."Konungseign. JÁM, 213. 1847: Jarðardýrleiki 12 hdr. JJ, 93. Túnakort 1917: teigar 1,4 og garðar 380 m2. Tún slétt og sléttuð á mestu. 1703: „Túnið fordjarfast af sands og sjáfarágangi. JÁM III, 214.

GK-208:001 *Akrakot* bæjarhóll býli
Heimildir:Túnakort 1917

GK-208:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-208:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-208:004 heimild um rist
1703: „Torfrísta og stúnga og móskurður hjálplegt."
Heimildir:JÁM III, 214.

GK-208:005 heimild um lendingu
1703: „Heimræði er árið um kríng og lending sæmileg... "
Heimildir:JÁM III, 214.

GK-208:006 *Akrasteinn* heimild
„Stór steinn suður á túninu. Honum fylgja þau ummæli, að hann megi ekki hreyfa, þá boði það missir."
Heimildir:Ö-Álftanes, 157.

GK-208:007 *Akrakotstúngarður* heimild um túngarð
„Garður af grjóti aðallega við sjávarkampinn. Akrakotshlið: Það var á garðinum ofanvert við sjávarkampinn."
Heimildir:Ö-Álftanes, 157.

GK-208:008 *Akragarður* heimild
„Garðbrot á vestur mörkum Akrakotstúns."
Heimildir:Ö-Álftanes, 157.

GK-209 Breiðabólsstaður

1508/1512: Kaupmálabréf Þorvarðs lögmanns Erlendssonar og Kristínar Gottskálksdóttur. „...vorv þessar jarðer til greindar j þennan sama kaupmala. ... Breiðabolstadir fyrir. xl.c." DI. VIII, 230. 1703: „... nú kallað hálfbýli og hefur ekki fyrirvar nema að helmíngi. Jarðardýrleiki er óviss." Konugseign. JÁM III, 215. 1847: Jarðardýrleiki 20 5/5 hdr. JJ, 93. Túnakort 1917: teigar 1,5 og garðar 920m². V. 1,5 teigar og garðar 800 m². Túnin slétt og sléttuð á mestu. 1703: „Landið brýtur sjór nokkurn part og vindur ber upp sjóarsand á túnið til stórskaða." JÁM III, 216.

GK-209:001 *Breiðabólsstaðir* bæjarhóll býli
Heimildir:Túnakort 1917

GK-209:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-209:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-209:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-209:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-209:006 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-209:007 heimild um lendingu
1703: „Heimræði er þar árið um kríng og lending góð."
Heimildir:JÁM III,215.

GK-209:008 *Norðurhellrar* heimild um sel
1703: „Jörðin er þrönglend á sumardag og hefur selstaða brúkuð verið fyrir ofan Álftanes þar sem Norðurhellrar heita."

Heimildir:JÁM III, 215.

GK-209:009 *Breiðabólstaðatúngarð* heimild um landamerki
ur

„Garður af grjóti, aðallega milli Breiðabólstaðalands og Akrakotslands." Í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 149.

GK-209:010 *Breiðabólstaðatraðir* heimild um traðir

„Traðir heiman frá bæ út á sjávarkampinn." Í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 149.

GK-209:011 *Breiðabólstaðatraðahlið* heimild
ð

Hlið þetta mun hafa verið fram við sjávarkampinn eftir því sem kemur fram í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 149.

GK-209:012 *Grund* bæjarstæði býli

Býli eða þurrabúð innan við Kastanga, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 149.

GK-209:013 *Dugguósstíflan* heimild um varnargarður

„Hún lá af Eyrinni yfir Ósinn að Skanzinum. Þetta er nú vegur allgóður, um leið og varnargarður sjávarágangs." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 156.

GK-209:014 *Stekkur* heimild um stekk

Í Stekkjarmýri eru rústir eftir stekk. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 149.

GK-209:015 *Steinboginn* heimild um brú

„Göngubrú milli Bessastaða og Breiðabólstaðar, yfir Dugguós innanverðan eða Bessastaðatjörn." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 149.

GK-209:016 *Lönd* heimild um leikvöll

Sléttur innan við sjávarkampana, vestan traðanna. „Samkomu og glímuvöllur vermannna." Kemur fram í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 149.

GK-209:017 *Brunnurinn* heimild um vatnsból

„Hann lá í túninu s-v. frá bænum. Hann lá á mörkum milli Breiðabólstaðar og Akrakots." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 150.

GK-209:018 *Brunngata* heimild um leið

Gatan lá frá brunninum til bæjar. Segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 150.

GK-209:019 *Breiðabólstaðavör* heimild um lendingu

„Hún lá í sjó fram norður af Traðarhliðinu." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 150.

GK-210 Eyvindarstaðir

1252: „Síðan reið Þorgils heim í Reykjaholt og hafði með sér landsleigu af Eyvindarstöðum og Bessastöðum." Sturl. saga. II. Þorgils saga skarða, 589. 1556: „... Knud Steinsson konunglig Maiestatis liensmann yfer Island giordi suoddan skiptti og byting vid herra Gijsla Jonson. „, ad þær iarder sem Skalholltz domkirkia atti a ... Altanesi ... Eyuindarstader. Suidholltt. Skogtiaurn og Brecka.

skyldu þessar iarder falla til kongdomsins ..." DI. XIII, 139 Jarðadýrleiki óviss 1703. 16 2/3 hdr 1847. Konungseign. 1703: „Jarðardýrleiki er óviss, því jörðin tíundast öngvum." Konungseign. JÁM III, 218. 1847: „Eptir skýrslu Rentukammersins um sölu konungsjarða til 1842, er jörð þessi seld í tvennu lagi (1812 og 1816), og er þar sagt, að í hvortveggja sinn sé seld 10 h. að dýrleika, enda telur sýslumaður nú alla jörðina 20 h. að dýrleika. JJ, 93, nm. 1847: Jarðardýrleiki 15 hdr. JJ, 93. Túnakort 1917: Tvo býli merkt á kortið. Teigar heimabýlis 4,6 og garðar 1080 m². Fjær eru teigar 4,7 og garðar 1280m². Tún mestöll sléttuð.

GK-210:001 *Eyvindarstaðir* bæjarhóll býli

Í örnefnaskrá segir: „Eitt af aðalbýlunum í Álfanesshreppi, nú Bessastaðahreppi. Þar var lögbýli með hjáleigum, þurrabúðum og kotum." Tvöbýli merkt á túnakort.

Heimildir: Ö-Álfanes, 158; BG, 22-23.

GK-210:002 *Eyvindarstaðahverfi* heimild

Eyvindarstaðahverfi var sameiginlegt heiti yfir hjáleigurnar, þurrabúðirnar og kotin sem tilheyrðu Eyvindarstöðum. Gengu einnig undir nafninu Miðbæir. Miðnes er þriðja heitið á bæjunum í Eyvindarstaðahverfi en til þeirra töldust, Kasthús, Landakot, Bárekseyri, Deild, Deildarkot, Tröð og Bakkakot. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Álfanes, 151, 158.

GK-210:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1917

GK-210:004 *Eyvindarstaðatúngarður* heimild um túngarð

Í örnefnaskrá segir: „Þessa túngarðs er getið í Landamerkjabréfi."

Heimildir: Ö-Álfanes, 158.

GK-210:005 *Eyvindastaðabrunnur* brunnur

Í örnefnaskrá segir: „Brunnur í túninu suður frá bænum."

Heimildir: Ö-Álfanes, 158.

GK-210:006 *Brunngata* heimild um leið

Í örnefnaskrá segir: „Eyvindarstaðabrunngatan lá frá brunninum heim til bæjar."

Heimildir: Ö-Álfanes, 149.

GK-210:007 *Eyvindarstaðatraðir* heimild um traðir

Í örnefnaskrá segir: „Þær lágu heiman frá bæ norður á sjávarkamb á alfaraleiðina, sem þar lá í eina tíð, og til sjávar."

Heimildir: Ö-Álfanes, 158

GK-210:008 *Lambhúsaveituvörður* varða

Vörður sem liggja á landamerkjum Eyvindarstaða og Lambhúsa „...um Breiðamýri. Og er stefnan úr þeim Grásteini í Bessahólma.", segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Álfanes, 151, 158.

GK-210:009 *Breiðamýrarvarða* varða

Í örnefnaskrá segir: „Það er varða í Breiðumýrarskurðenda, með stefnu frá Bessahólma. Landam: Eyvindarstöðu og Breiðabólssst."

Heimildir: Ö-Álfanes, 158.

GK-210:010 *Bárekseyri* bæjarstæði býli

Í örnefnaskrá segir: „Býli í Álfanesshreppi, næst við Akarakot. Enda talið að Akarakot hafi verið hluti úr þeirri jörð. Nú er þetta býli í eyði og land þess horfið í sjó, sem áður var gott og nytsamlegt."

Heimildir: Ö-Álfanes, 159

GK-210:011 *Bárrekseyrartúngarður* heimild um varnargarður

Í örnefnaskrá segir: „Garður af grjóti við sjó til varnar ágangi."

Heimildir: Ö-Álfanes, 159.

GK-210:012 *Bárekseyrarvör* heimild um lendingu „Vör í fjörunni út frá bænum.", segir í

örnefnaskrá. Bárekseyri.
Heimildir:Ö-Álftanes, 159.

GK-210:013 *Kasthúsvör* heimild um lendingu
Varimar frá Kasthúsum og Bárekseyri lágu saman. Kemur fram í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 159.

GK--210:014 *Landakotsvör* heimild um lendingu
Í örnefnaskrá segir: „Lá saman við Kasthúsa- og Bárekseyrarvarir."
Heimildir:Ö-Álftanes, 159.

GK-210:015 *Sjávargatan* heimild um leið
Í örnefnaskrá segir: „Lá heiman frá bæjunum Landakoti og Kasthúsum í Bárekseyrarvör, eða í Landakotsvör."
Heimildir:Ö-Álftanes, 159.

GK-210:016 *Kasthús* bæjarstæði býli
Í örnefnaskrá segir: „Býli í Álftaneshreppi, er nú í eyði. Stóð í suður frá Bárekseyri, austur frá Landakoti. Er úr Eyvindarst.-landi."
Heimildir:Ö-Álftanes, 159.

GK-210:017 *Vörðubrot* heimild
Í örnefnaskrá segir: „Vörðubrot þetta er suður frá Aurvelli."
Heimildir:Ö-Álftanes, 159.

GK-210:018 *Breiðaskurðarvarða* varða
Í örnefnaskrá segir: „Við Skurðinn, sama og Breiðumýrarvarða."
Heimildir:Ö-Álftanes, 159.

GK-210:019 *Botnsvarðan* varða
Í örnefnaskrá segir: „Sama varðan og Breiðumýrarvarðan."
Heimildir:Ö-Álftanes, 160.

GK-210:020 *Landakot* bæjarstæði býli
Í örnefnaskrá segir: „Býli í Álftaneshreppi, nú Bessastaðahreppi. Hlutað út úr Eyvindarstaðarlandi."
Heimildir:Ö-Álftanes, 159.

GK-210:021 *Grænhóll* bæjarstæði bústaður
Í örnefnaskrá segir: „Tómthús, talið byggt úr Landakotslandi."
Heimildir:Ö-Álftanes, 160.

GK-210:022 *Grænhólsgerði* gerði
Í örnefnaskrá segir: „Lítið umgirt svæði tilheyrandi Grænhól. Að mestu var það matjurtagarður."
Heimildir:Ö-Álftanes, 160.

GK-210:023 *Deild* bæjarstæði býli
„Býli í Álftaneshreppi, nú Bessastaðahreppi. Hluti hins upphaflega Eyvindarstaðalands."
Heimildir:Ö-Álftanes, 154.

GK-210:024 *Deildarkot* bæjarstæði býli
Í örnefnaskrá segir: „Býli í Álftaneshreppi, nú Bessastaðahreppi. Deild úr Deildarlandi."
Heimildir:Ö-Álftanes, 154.

GK-210:025 *Tröð* bæjarstæði býli
Í örnefnaskrá segir: „Býli í Álftaneshreppi, nú Bessastaðahreppi. Líklega spilda úr Deildarlandi."
Heimildir: Ö-Álftanes, 154.

GK-210:026 *Traðartraðir* heimild um traðir
Í örnefnaskrá segir: „Lágu heiman frá bæ niður til sjávar í Traðarvör."
Heimildir: Ö-Álftanes, 154.

GK-210:027 *Traðargrjótgarður* heimild
Í örnefnaskrá segir: „Grjótgarðsbrot austan túnsins.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 155.

GK-210:028 *Traðargarður* heimild
Í örnefnaskrá segir: „Garðbrot vestan túnsins.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 155.

GK-210:029 *Traðarvör* heimild um lendingu
Í örnefnaskrá segir: „Hún lá samhliða Deildarvör í Deildarfjöru.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 155.

GK-210:030 *Gerði* bæjarstæði bústaður
Nyrsta þurrabúðin frá Eyvindarstöðum. Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 155.

GK-210:031 *Klampakot* bæjarstæði bústaður
Í örnefnaskrá segir: „Svo hét önnur þurrabúð frá Eyvindarstöðum, norðan Gerðis.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 155.

GK-210:032 *Hróbjartskot* bæjarstæði bústaður
Í örnefnaskrá segir: „Þurrabúð í Eyvindarstaðatúni.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 155.

GK-210:033 *Gíslakot* bæjarstæði bústaður
Í örnefnaskrá segir: „Þurrabúð í Eyvindarstaðatúni suður frá Hróbjartskoti.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 155.

GK-210:034 *Glerhöll* bæjarstæði bústaður
Í örnefnaskrá segir: „Þurrabúð í Eyvindartúni. Svo kallað, að maður nokkur byggði upp kotið og hafði tvær rúður í glugga fyrir eina er áður var og þótti fordild svo mikil.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 155.

GK-210:035 *Austurkot* bæjarstæði bústaður
Í örnefnaskrá segir: „Austasta þurrabúðin var svo nefnd, stóð í mýrinni.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 155.

GK-210:036 *Skólavarða* heimild
Í örnefnaskrá segir: „Varða þessi talin hafa verið í Eyvindarstaðatúni.” Staðsetning hennar ekki ljós þegar skráin er gerð.
Heimildir:Ö-Álftanes, 155.

GK-210:037 *Bakkakot* bæjarstæði býli
„Býli í Álftaneshreppi, nú horfið. Var fyrrum sjóbúð frá Eyvindarstöðum, en Fógetinn á Bessastöðum hlutaði land undir býlið úr Eyvindarstaðalandi og kom þá að bæði í leigu og kvöðum.” segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 156.

GK-210:038 *Eyvindarstaðavör* heimild um lendingu
Í örnefnaskrá segir: „Hún hafði verið þarna undir Bakkanum frá ómunatíð.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 156.

GK-210:039 *Eyvindarstaðasjóbúð* heimild um sjóbúð
Í örnefnaskrá segir: „Hún stóð ofanvert við Eyvindarstaðavör.”
Heimildir:Ö-Álftanes, 156.

GK-210:040 *Bakkakotsbakki* heimild um leikvöll
Bakki sem lá nokkurn spöl með sjónum. Í örnefnaskrá segir: „Þarna var einn frægasti samkomu- og bændaglimustaður Miðnesinga.”

Heimildir:Ö-Álftanes, 156.

GK-210:041 *Kirkjuhóll* heimild um örnefni
Í örnefnaskrá segir: „Var lítill hóll norðan við gamla bæinn.”

Heimildir:Ö-Álftanes, 152.

GK-210:042 *Huldufólkshóll* heimild um örnefni
Í örnefnaskrá segir: „Svo var hóll nefndur austur frá bænum niður við Mýri.”
Gengur e.t.v. einnig undirheitnu Álfhóll: „Hóll er á að hafa verið í Eyvindarstaðatúni. Líklega sami hóllinn og Huldufólkshóll.”

Heimildir:Ö-Álftanes, 152, 155.

GK-210:043 *Eyvindarleiði* heimild um legstað
Í örnefnaskrá segir: „Leiði þessi voru tveir langir hryggir norðan við bæinn. Þar átti að vera heigður Eyvindur og kona hans.”

Heimildir:Ö-Álftanes, 152.

GK-210:044 *Stekkur* örnefni stekkur
Í örnefnaskrá segir: „Svo er hóll út við Bessastaðatjörn kallaður.”

Heimildir:Ö-Álftanes, 152.

GK-210:045 *Kúaflöt* heimild
Í örnefnaskrá segir: „Mýrlend flöt í Breiðamýri var svo kallaður [svo].” Örnefnin tekið upp úr Dægradvöl Gröndals eftir því sem skrásetjari örnefnaskrár segir.

Heimildir:Ö-Álftanes, 152.

GK-210:046 *Virki* örnefni
Í örnefnaskrá segir: „Svo var nokkur hluti Breiðumýrar kallaður suður frá Breiðaskurðarbotni.”

Heimildir:Ö-Álftanes, 153.

GK-210:047 heimild um ristu
1703: „Torfrista og stúnga og móskurður til eldiviðar nægilegt í eigin landi.”

Heimildir:JÁM III, 219.

GK-210:048 *Marínarkot* bæjarstæði býli
Eitt af kotunum, hjáleigunum norðan og vestan til í Eyvindarstaðatúninu. „...kotin hétu eftir kotkørlunum eða konum þeirra... . Marínarkot, Stefánskot og Ásbjarnarkot samföst, ...” Benedikt Gröndal nefndir þau í Dægradvöl.

Heimildir:BG, 23.

GK-210:049 *Stefánskot* bæjarstæði býli
Eitt af kotunum, hjáleigunum norðan og vestan til í Eyvindarstaðatúninu. „...kotin hétu eftir kotkørlunum eða konum þeirra... . Marínarkot, Stefánskot og Ásbjarnarkot samföst, ...” Benedikt Gröndal nefndir þau í Dægradvöl.

Heimildir:BG, 23.

GK-210:050 *Ásbjarnarkot* bæjarstæði býli
Eitt af kotunum, hjáleigunum norðan og vestan til í Eyvindarstaðatúninu. „...kotin hétu eftir kotkørlunum eða konum þeirra... . Marínarkot, Stefánskot og Ásbjarnarkot samföst, ...” Benedikt Gröndal nefndir þau í Dægradvöl.

Heimildir:BG, 23.

GK-210:051 *Eyvindarkot* bæjarstæði býli
„... Eyvindarkot, Péturskot eða Norðurkot og Gíslakot í austasta horninu hjá Bessastaðaveginum.” Benedikt Gröndal.

Heimildir:BG, 23.

GK-210:052 *Péturskot* bæjarstæði býli
„... Eyvindarkot, Péturskot eða Norðurkot og Gíslakot í austasta horninu hjá Bessastaðaveginum.” Benedikt Gröndal.

Heimildir:BG, 23.

GK-210:053 *Sauðhúshóll* heimild um fjárhús

Hóll í útnorður frá bænum. „... þar var rúst af gömlu fjárhúsi og stórgrýtt.

Heimildir:BG, 24.

GK-210:054 *Ívarkofi* bæjarstæði bústaður

Í túninu, vinstra megin við götuna frá bænum séð, var Ívarkofi.

Heimildir:BG, 24.

GK-211 Lambhús

Lambhús nefnd í fógetareikningum um leigu, landskyldur og skreiðargjaldsreikninga af konungsjörðum frá 1547-1548. DI. XII, 117, 125, 143-144, 158, 178, 184. Einnig í fógetareikningum frá 1552. DI. XII, 404, 411, 567. 1703: „...hálflenda so kölluð, því það hefur ekki fyrirvar nema til helmings á móts við lögbýlissjarðir. Jarðardýrleiki er óviss." Konungseign. JÁM, III, 220 1847: „Hinar elztu jarðabækur telja býli þessa með Breiðabólssstöðum, ..." JJ, 93, nm. Túnakort ekki til. Hugsanlega hluti af túnakorti yfir Bessastað 1917 (GK-211). Þar eru Lambhús nefnd með 2,3 teiga en engan garð.

GK-211:001 *Lambhús* bæjarhóll býli

„Lambhús var eitt hús með torfveggjum og torfþaki, en timburgaflí, og svo einhver smáhýsi að auk; það hús hefur verið byggt um 1779, þegar Rasmus Lievog settist þar að sem stjórnumeistari, enda var það ærið fornlegt að sjá, en stofur samt rúmgóðar; þar bjó lektor, en nú er allt þetta rífið." Lýsing Benedikts Gröndal á húsakosti Lambhúsa

Heimildir:JÁM III, 220; BG, 11.

GK-211:002 heimild um ristu

1703: „Torfrista og stúnga og móskurður nægilegt."

Heimildir:JÁM III, 221.

GK-211:003 *Lambhúsatúngarður* heimild um túngarð

„Hann er nú horfinn en hefur legið þvert yfir nesið frá Lambhúsatjörn í Lambhúsatjörn. Sér hans enn nokkur merki í fjörunni á hægri hönd er heim ar [svo] farið á staðinn." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 148.

GK-212 Bessastaðir

1235: „Snorri var suður á Bessastöðum um sumarið að búi sínu." Sturl.saga I. Íslendinga saga, 373.

1236: Snorri fer brott frá Reykholti suður til Bessastaða „... með allt skuldalið sitt ..." Sturl.saga I. Íslendinga saga, 376. 1241: Eftir andlát Hallveigar Ormsdóttur kom til skipta arfs milli Snorra Sturlusonar og sona hennar. Snorri vildi halda Bessastöðum og sagði þá „... Af sinni eigu keypta." Sturl.saga I. Íslendinga saga, 437. 1247: Þórður kakali kemur til landsins. „Sendi hann þá menn á Bessastaði og tók bú það til sín og hafði þaðan mölt mikil og flutti upp í Reykholt... ." Sturl.saga II. Þórðar saga kakala, 547. 1252: „Síðan reið Þorgils heim í Reykjaholt og hafði með sér landsleigu af Eyvindarstöðum og Bessastöðum." Sturl.saga II. Þorgils saga skarða, 589 1352: Máldagi Mariukirkju á Bessastöðum á Álftanesi. DI. III, 69-70. 1397: Vilchinsmáldagi Nikulásarkirkju á Bessastöðum. DI. IV, 107. 1553: Skrá um eignir Bessastaða og Viðeyjar, er Páll Hvítfeldur tók við, þegar hann tók hirðstjórn á Íslandi. DI. XII, 592-594. Um1570: Gíslamáldagar. Máldagi kirkjunnar á Bessastöðum. DI. XV, 637. 1703: „Jarðarinnar dýrleiki þykjast menn heyrt hafa að verið hafi 12 hdr." Konungseign. JÁM III, 219 1752-1755: „Bessastaðir, venjulega kallaðir kóngsgarður og amtmannssetrið, var einnig kunnur staður fyrr á öldum, einkum þó vegna þess, að það var eign og skemmtisetur Snorra Sturlusonar, sagnaritarans fræga. Umboðsmenn konungs bjuggu þar fyrrum, en einungis á sumrin, því að þeir komu til landsins á vorin, en fóru á haustin." EÓ/BP II, 260 1785: Í lýsingu Skúla Magnússonar á Gullbringu- og Kjósasýslu kemur fram „Á Bessastöðum, aðseturstað stiftamtmanns, ..., er aðalhúsið einlyft með múrveggjum úr óhöggnu grjóti, og tilheyrandi reyksháfum,

hitunarofnum og bókunarofnum." SM, 31. 12 hdr. 1847. Túnakort 1917: Teigar 9,3 og garðar 1500m2. 1703: „Túnið brýtur að sunnanverðu Lambhúsatjörn, ..." JÁM III, 220.

GK-212:001 Bessastaðir bæjarhóll bústaður

GK-212:002 hús hálfkirkja

1752-1757: „Auk þessa eru nokkur timburhús og timburkirkjur á Suðurlandi, t.d.á Bessastöðum."

BESSASTAÐIR Á ÁLFTANESI (G) -Maríu, Nikulási (GARÐAANNEXÍA) - HÁLFKIRKJA

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 9

[1352]: ä Þridiung j lanndi

Þar liggja vnnðir xviiij bæir að tjunndum oc lysitollum

Þar skal vera prestur oc diäcnn oc kuenngilldur omagi sä er sier vinnur alla reidu oc sie

vr kyne sveinbiarnnar

Þessi fe brostu [!] kirkjunni að bessastodum af brynhilldi holttakonu. x ær og ein kyr.

sagdi hon at juar holmr hefði ei lokid henne; Máld DI III 69-70 [Holti Þorgrímsson

hirðstjóri dó 1348, Sveinbjörn er hugsanlega Sveinbjörn Styrkársson, d. 1237,

hálfbróðir Runólfs Ólafssonar ábóta í Viðey]

[1367]: a Þridiung j heima lande. Þrenn messuklæde.

aanad alltt suo sem j Vilchinsbok; Hítardalsbók DI III 221

1397: a Þridiung j heimalandi.

Porcio ecclesie um flogur ar medan vigfws bondi bio vij hundrat oc half mork.

fiell nidur allt samann firir bot a kyrkiu; Máld DI IV 107

1422: anno domini M cd xxij rauulin bek et johannes persy intrauerunt curiam regis bessastadh cum violencia et ibi quendam hominem famulum johannis nystadh cum cultellis in cimiterio wlnerauerunt letaliter que ecclesia propterea destructa est ac eciam curia regis ibidem est desolata propter incursus et violencias ipsorum; [Skýrsla Hannesar Pálssonar um

yfirgang Englendinga frá 1425] DI IV 326

1575: Máld DI XV 637

{1598: hálfkirkja; AM 263 fol. bl. 62, 66}

Heimildir:EÓ/BP II,219

GK-212:003 gripir

1864: "Slitur af HRÍNGABRYNJU. Hríngirnir eru í meðallagi smáir, eptir því sem vant er á hríngabrynjum. Brynjuslitur þetta fannst nálægt Bessastöðum, og þar í grennd fundust tvö önnur brynjuslitur sitt á hverjum stað, og vita menn eigi hvert þeirra þetta er."

Heimildir:Skýrsla FÍ I, 61-62

GK-212:004 Bessahólmi heimild um legstað

"Bessahólmi er í vesturjaðri Bessastaðatjarnar; fornar sagnir herma að í þessum hólma sé grafinn Bessi nokkur sem bærinn Bessastaðir sé kenndur við, en við leit finnast þar engar menjar." FF, 242

GK-212:005 heimild um legstað

"ekki er vert að tilfæra hér...legstein Páls Stígssonar höfuðsmanns úthöggvinn í marmara sem sýnir hann í heilu líki og er enn á Bessastöðum."

Heimildir:FF, 242-251

GK-212:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-212:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-212:008 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-212:009 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-212:010 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-212:011 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-212:012 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-212:013 heimild um traðir
Í vestur af Bessastöðum voru stórar traðir yfir að túngarðinum sem nefndur er í GK-212:050.
Heimildir:BG, 11.

GK-212:014 *Bessastaðahlið* heimild
Er nú við vegmótin vestan Lambhúsatúns.
Heimildir:Ö-Álftanes, 146.

GK-212:015 *Bessastaðahlið* heimild
Í örnefnaskrá: „Það er aðalhlíð heim að Forsetabústaðnum. Norðan kirkjunnar."
Heimildir:Ö-Álftanes, 146.

GK-212:016 *Bessastaðakirkjuhlið* heimild
Liggur beint að af Bessastaðavegi að kirkju.
Heimildir:Ö-Álftanes, 146.

GK-212:017 *Bessastaðavegur* heimild um leið
Vegurinn liggur vestan frá hliði að kirkju og heim á hlað forsetabústaðar.
Heimildir:Ö-Álftanes, 146.

GK-212:018 *Seilan* heimild um lendingu
Í örnefnaskrá segir: „Gamalt skipalagi á Skerjafirði út frá Dugguós."
Heimildir:Ö-Álftanes, 146.

GK-212:019 *Bessahólmi* heimild
Hólmi sem liggur sunnarlega í tjörninni. Einnig nefndur Bessi. „Bessi þar heigður?" segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 146.

GK-212:020 *Markavörður* heimild
Í örnefnaskrá segir: „Þær lágju um Lambhúsaveituna. Þær eru að vísu horfnar nú."
Heimildir:Ö-Álftanes, 147.

GK-212:021 *Skothús* heimild
Í örnefnaskrá segir: „Skothús þetta er tangi suður frá staðnum skagar út í Lambhúsatjörn."
Heimildir:Ö-Álftanes, 147.

GK-212:022 *Skanzinn* heimild
Í örnefnaskrá segir: „Svo heitir norð-vestur hluti Bessastaðaness. Þar er hinn frægi skanz sem byggður var 1627 er Tyrkir (Alsiermenn) komu hér" Friðlýsingarskrá: " Bessastaðir. Hið gamla virki "Bessastaðaskans". Skjal undirritað af MÞ 25.10.1930. Þinglýst 15.11.1938."
Heimildir:Ö-Álftanes, 147.

GK-212:023 *Skanzbærinn* bæjarstæði bústaður
Stóð sunnan undir skansinum, þurrabúð eða hjáleiga hjá Bessastöðum. „Í byggð fram yfir 1920. " Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Álftanes, 147.

GK-212:024 *Skantzúngarður* heimild um túngarð
Í örnefnaskrá segir: „Garður af grjóti var allt umhverfis túnið."
Heimildir:Ö-Álftanes, 147.

GK-212:025 *Steinbogi* heimild

Í örnefnaskrá segir: „Það var garður af grjóti eða göngubrú frá Breið yfir í Borgarhóla í Breiðabólssstaðarlandi.“

Heimildir:Ö-Álftanes, 147.

GK-212:026 *Sjóbúðin* heimild

„Hún var innst í Bessastaðatjörn sunnan verðri.“ Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 147.

GK-212:027 *Bessastaðavör* heimild um lendingu

Vörin var niður frá sjóbúðinni (GK-212:27). Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 147.

GK-212:028 *Prentsmiðjukofinn* heimild

Í örnefnaskrá segir: „Hann reisti Skúli Thoroddsen yfir prentsmiðu sína er hann bjó á Bessastöðum um aldamótin 1900.“

Heimildir:Ö-Álftanes, 148.

GK-212:029 *Skothús* heimild

„Þá var annar staður í Bessastaðanesi með þessu nafni. Það var hóllinn þar sem hæst bar á Nesinu, n-a frá staðarhúsunum. Þessa getur Ben Gröndal í Dægradvöl.“ Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 148.

GK-212:030 *Fálkahús* heimild

„Á þessum stað "Skothúsi" stóð Fálkahúsið, þar var saman safnað fálkum konunga, áður en þeir voru bornir til Keflavíkur, á Básenda, eða í Hólminn.“ Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 148.

GK-212:031 *Lambhús* bæjarstæði býli

„Var býli á Álftanesi, hjáleiga frá Bessastöðum og ætíð talinn [svo] með þeim, innan þeirra landamerkja.“ Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 148.

GK-212:032 *Lambhúsabærinn* bæjarstæði býli

„Hann stóð nokkuð vestarlega á Grandanum, vestasta hluta hryggjar þess, sem Langivöllur lá eftir.Horfinn.“ Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Álftanes, 148.

GK-212:033 tóftir

Fornleifarannsókn gerð á Bessastöðum 1987-1991 í tengslum viðhald á forsetabústaðnum. Þar fannst m.a. húsabyrping sem að líkindum er frá 17.-19.öld, að öllum líkindum leifar af konungsgarðinum.

Heimildir:GÓ; 96-97

GK-212:034 tóftir

Við rannsókn árið 1988 fundust mannvistarleifar og minjar við norðurgafl Bessastaðastofu. Talið að byggingar séu frá því um landnám.

Heimildir:GÓ, 102-103

GK-212:035 tóft

Rannsókn árið 1989, fannst niðurgrafinn kjallari eða jarðhýsi undir eldhúsi Bessastaðastofu.

Heimildir:GÓ, 103

GK-212:036 tóftir

Rannsókn 1989-1990. Byggingarleifar, hugsanlega frá 9.öld, fundust að baki Bessastaðastofu.

Heimildir:GÓ, 103

GK-212:037 tóftir

Árið 1987 fundust leifar af miðaldabyggingum undir grófum frá 18.-19.öld sem teknar höfðu verið þegar kirkjugarðurinn var stækkaður til austurs.

Heimildir:GÓ, 100-101

GK-212:038 heimild um legstað
„Legsteinar hafa verið í kórgólfi, og er þar enn merkastur legsteinn Magnúsar amtmanns Gíslasonar, vel höggvinn.“
Heimildir: VÞG, 89

GK-212:039 *Akrarnir* heimild
Í Dægradvöl segir Benedikt Gröndal: „...stórir, ferhyrdir blettir, mig minnir tveir samfastir með lágum torfgarði á milli, mátti vel sjá móta fyrir „akurreinum“ eða löngum þverdældum.“ Blettir þessir munu hafa verið fyrir sunnan brekkuna sem húsin standa á. Árið 1981 sagði Kristján Eldjárn „akranna“ löngu horfna
Heimildir: BG, 11; KE, 138.

GK-212:040 heimild um túngarð
Túngarður út torfi að norðanverðu við Bessastaðatún.
Heimildir: BG, 11.

GK-212:041 mannvirki
„Mannvirki nokkurt um 70 m suðaustur frá nýlegu sjómerki innarlega í Bessastaðanesi, á smápýfðri grund. Til að sjá er þetta eins og stór þúfnaklasi, ... Upphækkun þessi, sem greinilega er af mannavöldum, er 25 m á lengd og 15 m á breidd, nokkurnveginn eins og sporbaugur,... Sennilega sauðaborg eða hrossaskjól... . Friðlýst að ósk staðarhaldara 1976.
Heimildir: KE, 145.

GK-212:042 *Skólanaust* heimild um lendingu
Tryggvi Gunnarsson keypti Skanzinn árið 1901 og „... girti þvert yfir í beina línu frá Bessastaðatjörn og í Skerjafjörð.... Örnefnið Skólanaust er nú óþekkt, en einmitt þar sem þessi girðing hefur endað eru sýnilegir um 1 m langir endar af tveimur veggjum samhliða sem sjór hefur að mestu brotið. Gætu þetta vel verið leifar af nausti, enda hefur Björn Erlendsson eftir Jakob bróður sínum að kallað hafi verið Bátanaust rétt hjá Skanzinum.“
Heimildir: KE, 139

GK-212:043 mannvirki
„Sauðaborg, undirstöður hennar, innarlega í Bessastaðanesi, þar sem hallar til Skerjafjarðar, andspænis Kópavogskaupstað. ... Friðlýst að ósk staðarhaldara 1976.“
Heimildir: KE, 146.

GK-212:044 heimild
„Grjótgarður hlaðinn rétt fyrir norðan Skothúsið, tveir armar 5 og 9 m og gleitt horn á milli. Þetta er tvíhlaðinn veggur úr býsna stórgerðu grjóti. Það er eins og þetta séu leifar af rétt og búið að flytja burtu mikið grjót fyrir löngu.“
Heimildir: KE, 146-147.

GK-212:045 tóft
„Tóftarbrot smá og ógreinileg eru á Ranatá framarlega. Tilgangslaust að giska á hvað verið hafi.“
Heimildir: KE, 147.

GK-212:046 tóft
„Tóftarbrot lítilfjörlegt er einnig fremst á Vestaritanga. Rennur mjög saman við þýfið þar og verður ekki séð til hvers verið hefur.“
Heimildir: KE, 147.

GK-212:047 heimild um traðir
Traðir lágu austu af Bessastaðahól að smiðjunni og fram að sjóbúðaflöt.
Heimildir: BG, 10.

GK-212:048 heimild
Sjóbúðir til forna verið niður við tjörnina og róið þaðan. „... Mig minnir þar væru nokkrar rústir, en þar var skipauppsátur „gullsmiðsins“.“ Svo segir Benedikt Gröndal í Dægradvöl.
Heimildir: BG, 10-11.

GK-212:049 heimild um hesthús
„Hesthúsið“ var lengst út við túngarðinn, sunnan við sjóbúðarflötina.
Heimildir:BG, 11.

GK-212:050 heimild um túngarð
Túngarður sem skildi Bessastaðatún og Lambhúsatún. „... Hann var út grjóti og allilla gerður.“
Heimildir:BG, 11.

GK-212:051 heimild
Friðlýsingaskrá: Hlið. Skjónaleiði, hrossgröf, svolítil þúfa skammt frá gamla bæjarstæðinu, og á henni flatur steinn með ártalinu 1807 og þessari vísu: Heygðan Skjóna hér ég tel,/hestinn bezt að liði,/þessi Jörsa þénti vel/þegar hann bjó að Hliði. Átt er við Jörund Ólafsson, bónda á Hliði, d. 1843. Skjal undirritað af KE 30.04.1964. Þinglýst 05.05.1964.
Heimildir:ÁÓG, Forleifaskrá

4. Helstu tegundir minja og ástand þeirra

Samtals voru svæðisskráðar 396 fornleifar á 20 jörðum í Bessastaðahreppi. Misjafnt var hversu margar fornleifar voru skráðar á hverri jörð, allt frá 5 og upp í 83 fornleifar. Við skráningu var notað tvenns konar flokkun. Annars vegar var flokkað eftir eðli fornleifanna, þ.e. reynt að greina á milli hvort á minjastað sé að finna mannvirki eða hvort um sé að ræða staði sem tengjast þjóðsögum, markverðum atburðum eða náttúruminjar, sem hafa menningarsögulegt gildi.

Flokkun sem þessi kemur ekki nema að takmörkuðu gagni við svæðisskráningu, því að þær heimildir sem stuðst var við, voru yfirleitt ekki nógu nákvæmar að hægt væri að sjá hvort mannvirki stæði enn á þeim stað sem lýst var í heimildum, eða hvort mannvirki hafi yfir höfuð verið á minjastaðnum.

Að neðan má sjá þær tegundir fornleifa sem skráðar voru í Bessastaðhreppi:

brunnar	6	mannvirki	2
bæjarhólar	15	tóft	3
bæjarstæði	66	tóftir	4
gerði	2	vörður	5
gripir	1	vegir	1
heimild	280	þjóðsaga	1
hús	2	örnefni	7
áletrun	1		

Víða er hægt að greina hlutverk minjastaða og að neðan eru þau hlutverk sem skráð voru í Bessastaðahreppi sýnd:

Búsetuminjar		Kirkjur og legstaðir	
bústaður	53	hálfkirkja	
býli	68	legstaður	1
öskuhaugur	1		5
Búnaðarminjar innan túns		Samgönguminjar	
fjárhús		traðir	6
fjós	1	leið	29
hesthús	2	brú	1
útihús	1	Samkomuminjar	
túngarður	36	leikvöllur	4
kálgarður	13	Útgerðarminjar	
	5	lending	50
Búnaðarminjar utan túns		naust	1
sel	6	sjóbúð	3
stekkur	2	uppsátur	1
mógrafir	1	varnargarður	3
rista	7	Þjóðsögustaður	
Aðrar búsetuminjar		huldufólksbústaður	1
brunnur	3		
landamerki	9		
vatnsból	15		
þvottastaður	1		

Bæjarstæði og bæjarhólar

Bæir hafa yfirleitt staðið á sama stað í margar aldir, jafnvel frá landsnámsöld og fram á okkar daga. Vegna þessa hafa myndast bæjarhólar sem eru samsettir úr byggingarleifum og mannvistarlögum. Mesta fornminja er að vænta í bæjarhólum auk flestra forngripa. Þar má finna miklar heimildir um daglegt líf kynslóðanna og því mikilvægt að þeir verði ekki eyðileggingu að bráð. Í meirihluta tilfella er enn að búið í húsum, reistum á gömlum bæjarhólum, víða steinsteyptum byggingum með djúpum kjöllumur en tilkoma kjallaranna hefur skemmt þær minjar sem finnast í bæjarhólum. Þrátt fyrir það veita slíkir hólar töluverðar upplýsingar ef hægt er að rannsaka þá.

Þar sem ekki hefur verið hróflað við bæjarhólum, má eiga von á mikilsverðum upplýsingum en til þess þarf vettvangsrannsóknir. Á Álftanesi hefur byggð aukist gríðarlega á stuttum tíma og gera má ráð fyrir að með aukinni

íbúðabyggð hafi töluvert rask hafi orðið á bæjarhólum sem fyrir voru í hreppnum. Einnig er dæmi um að bæjarstæði á svæðinu hafi brotnað í sjó.

Hjáleigur eða aðrir staðir, þar sem byggð hefur verið til lengri eða skemmri tíma, skipta ekki síður máli fyrir rannsóknir en bæjarhólar lögbýla. Slíkir staðir geta einnig haft mikið kynningargildi því á þeim getur verið auðvelt að átta sig á legu og afstöðu bygginga meðan bæjarhólar eru oft ekki annað en ólögulegir hólar, margir huldur sjónum af byggingum og uppfyllingum. Ætla má að margir þessara staða hafi horfið alveg vegna sístækkandi byggðar.

Útihús

Peningshús voru helstu byggingar á hverri jörð fyrir utan sjálf bæjarhúsin. Í Bessastaðahreppi voru útihúsin yfirleitt nálægt bæjarhúsunum en þó voru nokkrar undantekningar á því. Líklega hafa flest útihúsin verið fyrir sauðfé, en eitthvað hefur verið um fjós og hesthús. Búskapur var fyrst og fremst stundaður sem hliðargrein við sjósókn og því ekki mikill húsakostur við hvern bæ. Þar sem útihús hafa yfirleitt staðið á sömu stöðum í gegnum aldirnar, hafa gjarnan myndast litlir rústahólar.

Tún, garðar og akrar

Túnakort frá 1917 voru notuð til hliðsjónar við svæðisskráninguna. Fundust kort yfir 15 bæi af 20. Bárhaugseyri er horfin í sjó og land Bakkakots var sandorpið um aldamótin og komið í eyði. Á túnakortin voru einnig afmarkaðar jarðaspildur sem hjáleigur býlanna höfðu til afnota.

Tún voru almennt ekki girt á Íslandi á fyrri öldum. Á 19.öld var hins vegar farið að leggja áherslu á hleðslu túngarða. Túngarðar voru hlaðnir í Bessastaðahreppi ekki síður en annars staðar. Tún voru hins vegar lítil þar sem land var takmarkað. Á jörðum má einnig finna hlaðna garða sem þjónuðu hlutverki landamerkja. Sjóvarnargarðar voru ekki síður mikilvægir, en sjór braut niður land á nesinu og því þurfti að halda honum í skefjum. Erfitt er að segja til um hversu gamlir þessir garðar eru. Flestir eru sennilega frá 19. öld og fyrri hluta þeirrar 20 en sumir kunna að vera eldri. Ástand garðanna er mismunandi, sumir eru enn sagðir standa um 1960 en aðrir eru þá varla meira en garðabrot. Nokkuð hefur verið um að tún hafi verið sléttuð í hreppnum á 19. öld í kjölfar umræðu um jarðbætur. Kálgarðar virðast hafa verið við flest býlanna í Bessastaðahreppi ef marka má túnakort frá 1917.

Búnaðarminjar

Lítið sem ekkert virðist hafa verið um kvíar eða stekki á skráningarsvæðinu. Aðeins einn stekkur var skráður og engar kvíar. Að auki kemur *Sauðaborg* einu sinni fyrir en enginn smalakofi er þekktur.

Nokkur býli í hreppnum höfðu selstöðu í Norðurrellrum samkvæmt því sem kemur fram í Jarðabók Árna og Páls.⁶⁸ Hins vegar lögðust selstöður af í landinu af á 18.öld.

Traðir og brunnar

Náttúrulega aðstæður á nésinu ollu því að neysluvatn var ekki sótt nema í brunna. Virðast þeir flestir hafa verið skammt frá bæjarhúsum. Í örnefnaskrár koma víða fram heiti á brunnum sem tilheyrðu einstaka bæjum. Að brunnunum lágu götur, sem yfirleitt voru kenndar við þá. Ástand brunnanna var misjafnt, í suma þeirra komst salt vatn, en yfir aðra var byggt.⁶⁹ Heimræði var algengt á nésinu og víða lágu traðir frá vörunum að bæjunum.

Útgerðarminjar

Þar sem sjávarútvegur skipaði stóran sess á svæðinu, áttu flest býli, hvort heldur sem um var að ræða lögbýli, hjáleigur eða þurrabúðir, aðgang að vör eða lendingu. A.m.k. 50 lendingar er að finna í skránni.

Þrjú byrgi eru tilgreind. Skipabyrgi var í eigu Hliðsbóndans en þar geymdi hann skip og báta á milli vertíða. Annað byrgi var kallað Beitingarbyrgi en þar beittu menn lóðir og Grútarbyrgi þar sem geymd voru ker og tunnur undir fisklifur.⁷⁰ Skipauppsátur var við Skógtjörn. Seilan, skipalag við Bessastaði.

Kirkja og legstaðir

Sagnir eru um tvö kuml eða hauga í hreppnum. Munnmæli herma að Bessi nokkur, sem Bessastaðir eiga að vera kenndir við, hafi verið heygður í Bessahólma. Einnig eru munnmæli tengd Kumlamýri í nágrenni við Brekku.

Kirkjan að Bessastöðum er gömul og virðist hafa verið á sama stað í gegnum aldirnar. Hennar er fyrst getið í kirknaskrá Páls biskups frá því um 1200 og hún þá sögð hálfkirkja. Kirkjugarðurinn var stækkaður eftir að Bessastaðastofa var reist.⁷¹

⁶⁸ Árni Magnússon og Páll Vídalín: Jarðabók III. Gullbringu og Kjósasýsla. Bls. 196?

⁶⁹ Ö-Álftanes. Bls.

⁷⁰ Ö-Álftanes. Bls. 164.

⁷¹ Guðmundur Ólafsson: „Fornleifarannsóknir á Bessastöðum.” Bls. 100-101.

Vörður

5 vörður voru skráðar í hreppnum. Þjóna þær yfirleitt hlutverki landamerkja. Ekki vitað nú hvar Skólavarðan er nú en hún talin hafa verið á nesinu.

Vegir og leiðir

Fjöldi leiða var skráður í hreppnum. Flestar leiðanna tengdust ekki einstaka jörðum heldur ná yfir stærra svæði og voru hluti af þjóðleiðum. Þar sem aðsetur umboðsmanns konungs var á Bessastöðum sem var miðpunktur konungsvaldsins hér á landi, þá hafi margir átt erindi á að bænum og staðurinn því í þjóðbraut.

Utan þjóðleiða voru skráðar ýmsar leiðir innan jarðanna sjálfra. Steinbogi var grjótgarður eða göngubrú yfir Dugguós og er eina brúin sem tilgreind er í örnefnaskrá hreppsins.⁷²

Torfrista og móskurður

Torfrista og móskurður eru víða nefndur í heimildum og er slíkt skráð þar sem það er tilgreint við einstaka jarðir. Engar mógrafir var hins vegar unnt að staðsetja út frá tiltækum heimildum.

⁷² Ö-Álftanes. Bls. 155.

5. Heimildaskrá

- Anna Ólafsdóttir Björnsson: *Álftaness saga. Bessastaðahreppur – fortíð og sagnir*. Reykjavík, 1996.
- Ágúst Ó. Georgsson. *Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornminjar*. Reykjavík, 1990.
- Árni Magnússon og Páll Vídalín: *Jarðabók III. Gullbringu- og Kjósarsýsla*. Kaupmannahöfn, 1923-1924.
- Benedikt Gröndal: *Dægradvöl*. Reykjavík, 1965.
- Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson: *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar 1752-1757 II*. Steindór Steindórsson frá Hlöðum íslenskaði. Reykjavík, 1975.
- Erlendur Björnsson: *Sjósókn. Endurminningar Erlends Björnssonar, Breiðabólssstöðum*. Jón Thorarensen skráði. Reykjavík, 1945.
- Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823*. II bindi. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar. Reykjavík, 1983.
- Gísli Jónsson: *Frá foreldrum mínum. Íslensk baráttusaga*. Reykjavík 1966.
- Guðmundur Ólafsson: „Fornleifarannsóknir á Bessastöðum 1987-1989.” *Landnám Ingólfs. Nýtt safn til sögu þess*, 4. Reykjavík, 1991. Bls. 91-108.
- Íslenskar þjóðsögur og ævintýri II*. Safnað hefur Jón Árnason. Rvk, 1954.
- Íslenskt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár er snerta Ísland eða íslenska menn*, III-XV, Kaupmannahöfn og Reykjavík 1857-1950.
- Johnsen, J: *Jarðatal á Íslandi*. Kaupmannahöfn, 1847.
- Kristján Eldjárn: „Örnefni og minjar í landi Bessastaða á Álftanesi.” *Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1981*. Reykjavík, 1982. Bls. 132-147.
- Manntal á Íslandi 1801*. Suðuramt. Reykjavík, 1978.
- Manntal á Íslandi 1816*. I. hefti. Akureyri, 1947.
- Manntal á Íslandi 1845*. Suðuramt. Reykjavík, 1982
- Sigurður Skúlason: *Saga Hafnarfjarðar* Reykjavík, 1933.

Sturlunga saga II. Íslendinga saga, Þorgils saga skarða, Þórðar saga kakala.
Reykjavík, 1988.

Skúli Magnússon: *Lýsing Gullbringu og Kjósarsýslu. Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess I.* Reykjavík, 1935-1936.

Vilhjálmur Þ. Gíslason: *Bessastaðir. Þættir úr sögu höfuðbóls.* Akureyri, 1947.

Örnefnaskrár:

Ö-Álftanes. Skrá yfir örnefni og fiskimiðin í Álftaneshreppi hinum forna; Bessastaðahreppi; Garðahreppi; Hafnarfirði; og Hraunum. Gísli Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Bessastaðahreppur. Bessastaðahreppur, Gullbringusýsla. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Sviðholt. Skrá yfir örnefni í Sviðholti, Bessastaðahreppi, Kjósarsýslu. Skráð eftir Kristjáni Eyjólfsson. Örnefnastofnun.

Óprentaðar heimildir

Þjsks, Rkmr. Isl. Journ.19, nr. 924.